

Խմբագրական

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԱՅԵԼԻՆ ԴԻՄԱՅ

Նոր տարին միշտ ալ առիթ կ'ընձեռէ նոր հայեացքով նայելու մեր շրջապատի իրականութեան, նոր յոյսերով եւ հեռանկարներով վերանորոգելու մեր կեանքը՝ անհատական եւ ազգային-հաւաքական մակարդակներու վրայ ալ... Ատիկա ընելու համար, սակայն, առաջնահերթաբար Էական են ինքնաճանաչումը եւ ինքնաքննութիւնը: «Ո՞վ եմ ես, ինչո՞ւ Սփիւռք եմ, ուրկէ՞ կու գամ, ո՞ւր եւ ինչո՞ւ կ'երթամ... Ո՞րն է իմ վախճանական նպատակակէտս...» եւ նման հարցադրումները զգօս եւ սթափ կը պահեն, որոշապէս, ճիշդ պատասխաններ որոնելու ճիգը, ըստ այնմ կարենալու համար մտածել մեր յետագայ ընելիքներուն շուրջ....

Ներկայ աշխարհին մէջ, ի մասնաւորի, համաշխարհայնացման անմարդկային քարոզչութիւնը ամէն ինչ ըրած է տակնուվրայ, խառնաշփոթի վերածելով մարդկային ու ազգային արժէք, տեսլական, ինքնութիւն եւ գիտակցութիւն, պատմութիւն եւ մշակոյթ, հայրենիք եւ ազգ հասկացողութիւնները....

Խառնաշփոթ այս իրավիճակէն դուրս գալու համար, հրամայական անհրաժեշտութիւն է որ Սփիւռքը մասնաւորապէս, այսինքն՝ հայրենագրկուած արեւմտահայութեան իրաւայաջորդ ու ժառանգորդ Սփիւռքը կարենայ Նոր տարուան հայելիին դիմաց կանգ առնել պահ մը եւ ճիշդ պատասխաններ փնտռել վերոնշեալ հարցումներուն...

Մինչեւ Հայաստանի Հանրապետութեան վերանկախացումը, հայրենագուրկ եւ տարագիր Սփիւռքի բեկորները կրցեր էին՝ առաւել կամ նուազ չափով, փոքրիկ հայրենիքներ կերտել, գաղթօճախներ, այն երկիրներուն մէջ ուր ապաստաներ էին անոնք, ազգային հիմնական կառոյցներու շուրջ՝ դպրոց, եկեղեցի, մամուլ եւ կազմակերպութիւններ..., հայօրէն ապրելու համար տարրական բջիջներ ստեղծելով, միաժամանակ քաջ գիտնալով որ ոչ մէկ գաղթօճախ կրնար փոխարինել հայրենի հողը, որուն սրբազան ընդերքին մէջ միայն կրնայ արմատաւորուիլ հայուն կենաց ծառը....

Հայաստանի անկախացումը նոր հեռանկարներ կը բանար համայն հայութեան եւ, մասնաւորաբար, Սփիւռքի տարագիր հայութեան առջեւ, տուն տալով միաժամանակ նոր պատրանքներու գոյառման....

Շուտով ծնունդ առաւ «Հայաստան»- Համահայկական Հիմնադրամը՝ Հայաստանի անմիջական կարիքներուն հասնելու համար...Եւ Սփիւռքը՝ իր բոլոր կարելիութիւնները ի սպաս դրաւ հայրենիքը իր նեղ վիճակէն դուրս բերելու համար: Սա պատմական անհրաժեշտութիւն էր, անտարակոյս: Հայրենիքի հզօրացման համար, Սփիւռքը միշտ ալ պարտաւոր է իր կարելոր լուման բերելու անսակարկ եւ անկաշառ, այնպէս ինչպէս զաւակը՝ իր մօր..., նոյնիսկ կթան կո՛վ դառնալու ի պահանջել հարկին...

Միւս կողմէ, սակայն, հարց պիտի չտա՞նք թէ ինչպէ՞ս պիտի բաւարարենք Սփիւռքի ծովածաւալ կարիքները՝ կրթական, մշակութային, լրատուական, ընկերային-առողջապահական, քաղաքական եւ այլ ոլորտներէ ներս...Կարիքներ՝ ասոնք, որոնք համասփիւռքեան օժանդակութեան կը կարօտին վստահաբար: Ուրեմն, ինչո՞ւ չստեղծել նմանատիպ Համասփիւռքեան Հիմնադրամ, որուն անուանումն իսկ անչափ խորթ կը թուի ոմանց քարացած միտքերուն, նոյնիսկ եւ մանաւանդ՝ հայ ջոջականութեան, ցաւ ի սիրտ...

Արդե՞օք պիտի թողուլ Սփիւռքը իր ինքնահոս վիճակին..., անոր դերակատարումը տեսնելով սոսկ հայրենօգնութեան ծիրէն ներս եւ վե՛րջ: Գուցէ այս մտայնութեան տխուր հետեւանքներէն են՝ հայ դպրոցներու փակումը, հայ մամուլի աղքատացումը, հայօրէն պատրաստուած մարդուժի նուազումը, արեւմտահայերէնի նահանջը, պահանջատիրական պայքարի անտիրական վիճակը...

Ի վերայ ամենայնի, հրապարակ նետուեցաւ կարգախօս մը՝ «Հայաստանակեդրոն Սփիւռք» լրգունգը, որ չարաչար հոլովուեցաւ տեղի-անտեղի, մոռացութեան տալով որ աստիկա արդե՞օք չի նպաստեր, ճակատագրականօրէն, որ Սփիւռքը քայլ առ քայլ եւ աստիճանաբար մոռնայ ինքզինք, իր գոյառման պատճառը, իր տարագիրի ինքնութիւնն ու գիտակցութիւնը, իր Պահանջատիրական պայքարին նոր ուժականութիւն եւ թափ տալու եւ այդ ուղղութեամբ վերակազմակերպուելու հրամայականը...հուսկ մոռնալով ազգ ու հայրենիք, լեզու եւ մշակոյթ, իրաւապահանջատիրութիւն եւ պատասխանատուութեան գիտակցութիւն..., քանզի՝ ինչպէս այնքան իրաւացիօրէն կը գրէ հմուտ պատմաբան եւ ներհուն մտաւորական Դոկտ. Երուանդ Քասունի, «Սփիւռքակեդրոն Սփիւռք մը միայն կրնայ Հայաստանակեդրոն Սփիւռք ըլլալ...»:

Հոս տեղին է մեջբերել Վազգէն Շուշանեանի մարգարեական նախատեսութիւնը եւ զգուշացումը. «Թողու՛ որ արտասահմանի հայութիւնը վերածուի...անազգ փերեզակներու բազմութեան մը...կը նշանակե՛ պատրաստել դամբարանը վաղնջական ժողովուրդի մը»: Մտածել տուող խօսքեր՝ արդարեւ:

Վերակազմակերպուած եւ զօրաւոր կեդրոնաձիգ Սփիւռքը միայն կրնայ վերջիվերջոյ ճշմարիտ զօրավիգ ըլլալ հայրենիքին...Վերակազմակերպուած սփիւռք՝ Համասփիւռքեան Կեդրոնական Ժողովի մը գոյառումով, Համասփիւռքեան Հիմնադրամով եւ ածանցեալ Մարմիններով...

Վերակազմակերպուած Սփիւռքը միայն կրնայ ճիշդ տիրուփիւնը ընել Սփիւռքի կրթական ցանցին եւ այլ ազգային կառոյցներուն, առաջքը առնել անոնց դիմագրաւած դժուարութիւններուն....

Վերակազմակերպուած Սփիւռքը գերազանցօրէն կրնայ օգնութեան հասնիլ աղէտեալ հայագաղութի մը՝ ծրագրաւորուած եւ ճիշդ հասցէներով...

Վերակազմակերպուած Սփիւռքը միայն կրնայ իրաւականօրէն հետապնդել մեր արդար Դատը, մէկ ամբողջական, համահայկական գործակցութեամբ եւ պահանջատիրութեամբ...

Վերակազմակերպուած Սփիւռքը, վերջապէս, կրնայ երկարաժամկետ, ծրագրաւորուած օժանդակութիւն տրամադրել Հայաստանին....եւ կարեւոր քաղաքական-քարոզչական լծակ դառնալ անոր....

Այս մասին որքան շատ գրուած ու խօսուած է հրապարակայնօրէն, ահա անելի քան կէս դարէ ի վեր...եւ՝ ձայն բարբառոյ յանապատի: Ոչ մէկ տեղաշարժ՝ այդ ուղղութեամբ:

Պիտի ունենա՞նք քաղաքական կամքը, հեռատեսութիւնը, յանձնառութիւնն ու զոհողութիւնը՝ կեանքի կոչելու վերջապէս տարագիր սփիւռքի (ընտրովի կայացած) Համասփիւռքեան Կեդրոնական Ժողովը՝ իր բոլոր ստորոգելիներով...նոր թափ հաղորդելու անոր կենսունակութեան, յումպետս վատնուած ճիգերու արդիւնաւորման, մեր Պահանջատիրութեան պայքարի նպատակաւացութեան եւ սփիւռք-հայրենիք արդիւնաւոր գործակցութեան....

Սա վստահաբար նոր էջ մը կրնայ բանալ Սփիւռքի կեանքէն ներս, մասնաւորաբար, եւ հայ կեանքին մէջ ընդհանրապէս:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Կիպրահայ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ԱՆՄԱՀ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐ՝ ԱՂԱ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ԱՂԱ ԳՐԻԳՈՐ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ս. Յովհաննու Կարապետի տօնը տօնն է նաեւ՝ անմահ եւ յաւերժալոյս բարերարներ՝ Աղա Կարապետ եւ Աղա Գրիգոր Մելգոնեաններուն, որոնք իմաստնութիւնը ունեցան իրենց վիթխարի հարստութիւնը վերածելու լոյսի եւ բարիքի, հայ բազմահազար որբերուն տիրութիւն ընելու, սերունդներ կերտելու, տարագիր հայութեան երթին նոր հորիզոններ բանալու ազգափրկիչ տեսիլքի, ոգիի, գործի..., հիմնելով

Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւնը Նիկոսիոյ Ծաղկաբլուր կոչուած գեղատեսիլ վայրին մէջ, որ իրաւամբ դարձաւ «փոքրիկ Հայաստան մը»՝ Կիպրոսի գեղածիծաղ ափերուն վրայ, տասնամեակներ շարունակ...

15 Յունուար 2017-ին, Ս. Յովհաննու Կարապետի տօնին՝ Մելգոնեան անմահ բարերարներու հոգւոյն համար Հոգեհանգստեան Պաշտօն կատարուեցաւ Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ Ս. Պատարագի, հաւատարիմ տարիներու նուիրական անանդութեան: Ներկայ էին Պետական Ներկայացուցիչ Տէր եւ Տիկ. Վարդգէս Մահտեսեան, նախկին տնօրէնուհի եւ ուսուցիչներ, հոծ թիւով Մելգոնեանցիներ, ազգայիններ, հիւրեր:

Պատարագեց եւ քարոզեց Տէր Մովսիկ քահանայ Հապէշեան, որ իր իմաստալից քարոզին մէջ վեր առաւ Մելգոնեան անմահ բարերարներու սրբազան առաքելութիւնը՝ ազգին յետ-Եղեռնեան որբերը իրենց հիմնադրած Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան յարկին տակ հաւաքելու, զանոնք դաստիարակելու, յաջորդական սերունդներուն հայեցի կրթութիւն ջամբելու եւ այս կերպով ազգին վրէժը լուծելու ուղղութեամբ...: Չուզահեռաբար, ան բերաւ նոյն այս օրերուն նահատակուած Հրանդ Տիկի վսեմ օրինակը, որ Պոլսոյ թաղերուն մէջ ինկալ՝ հայուն արդարութեան ձայնին ղօղանջը ըլլալու իր սրբազան առաքելութեան ճանապարհին վրայ: Տէր Մովսիկ քիչ. Հապէշեան կարեւորութեամբ ընդգծեց նման առաքեալներու գործը շարունակելու անհրաժեշտութիւնը...եւ նկատել տուաւ, որ արդե՞՞ք մենք շարունակած կ'ըլլանք այդ առաքելութիւնը ի կատար ածելու աշխատանքը, երբ կ'անտեսենք հայոց լեզուի կարեւորութիւնը, երբ կ'ըսենք որ կարեւորը հայ զգալն է, ... երբ կը կնքենք խառն ամուսնութիւններ եւ արդարացումներ կը գտնենք..., երբ կ'անտեսենք հայ մշակոյթը, հայ գիրը, հայոց եկեղեցին...եւ կը գոհանանք ձեւականութիւններով միայն:

Յաւարտ Ս. Պատարագի եւ Հոգեհանգստեան Պաշտօնի, ներկաները համախմբուեցան Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան շրջաբակը, Մելգոնեան բարերարներու դամբանին առջեւ, ուր տեղի ունեցան Պաշտամունքի արարողութիւն, Տէրունական աղօթքի միասնական երգեցողութիւն եւ, հուսկ, Մելգոնեան Կրթ. Հաստատութեան քայլերգի հաւաքական կատարում: Այնուհետեւ, տեղի ունեցաւ նաեւ հոգեճաշ՝ «Սառա» ճաշարանին մէջ, մասնակցութեամբ մեծ թիւով մելգոնեանցիներու եւ բարեկամներու:

«Փանջ ու պատիւ յաւիտեան՝

Լուսոյ անշէշ վառարան

Կրթարանին Մելգոնեան

Փանջ ու պատիւ յաւիտեան»

Ձեր բարի, ազգանուէր ու ազգակերտ գործի գաղափարացումը դեռ երկար պիտի ապրի սերունդներու յիշողութեան մէջ, սիրելի Մելգոնեան բարերարներ, միշտ սպասելով այն լուսաւոր, վարդափեղեղ օրուան, երբ կրկին կեանքի պիտի կոչուին այդ գաղափարացումն ու տեսլականը վերստին իրականացնելու ոգին, հաւատքն ու վճռականութիւնը:

Խորին խոնարհում, խո՛րհմկ ու աղօ՛թք Ձեր անթառամ յիշատակին:

ԱԶԱՏ ԽՕՍՔ

Հարցազրոյց

«Ապրիլեան Դէպքերից Յետոյ Հասկացայ, Որ Պէտք Է Ոչ Միայն Հետեւեմ, Այլ Մասնակցեմ Հայաստանի Ներքին Կեանքին»

NEWS.AM-Ի ԶՐՈՅՑԸ ԳԱՆԱՏԱՀԱՅ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ, ՌԵԺԻՍՈՐ ԱՐՄԻՆԷ ԽԱՆՁԵԱՆԻ ՀԵՏ

Սփիւռքահայ գործիչների «Արդարութիւն Զայաստանում» նախաձեռնութեան մասին, Զայաստանի ներքաղաքական կեանքի սփիւռքի նախարարութեան մասնակցութեան մասին NEWS.am-ը գրուցել է գանատահայ դերասանուհի, ռեժիսոր Արսինէ Խանջեանի հետ:

ՀԱՐՑ.- Արսինէ, ՀՀ ոստիկանութեան աշխատակիցները Յուլիսի 27ին Խորենացի փողոցից անհետբէթ եւ ապօրինի հիմնաւորմամբ ձեզ բերման ենթարկեցին: Այդ դէպքից յետոյ

դուք առաւել յաճախ սկսեցիք իրապարակային ներկայանալու ՉԼՄների առջեւ՝ բարձրաձայնելով իշխանութիւնների կողմից իրականացուող ապօրինութիւնների, Զայաստանին եւ հայ ժողովրդին սպասուող վտանգների եւ, առհասարակ, այն անարդար վիճակի մասին, որում գտնւում է Զայաստանում ապրող քաղաքացին: Արդեօք հէնց այս դէպքն էր, որ ձեզ դրդեց աւելի ակտիւ ներգրաւուել Զայաստանի ներքաղաքական իրականութեանը: Ի՞նչ պատկերացում ունեիք Զայաստանի ներքաղաքական իրավիճակի մասին նախկինում եւ Յուլիսի 27ից յետոյ:

ԱՐՄԻՆԷ ԽԱՆՁԵԱՆ.- Նախ ասեմ, որ այն, ինչ պատահեց Յուլիսին, ոչ միայն իմ, այլև ամբողջ հայ ժողովրդի համար առանձնայատուկ դժուար շրջան էր: Ես նաեւ տեղեակ եմ եղել, որ նախկինում նոյնպէս եղել են դժուար շրջաններ Հայաստանում, բայց կարծում եմ, որ յատկապէս Յուլիսն առանձնայատուկ կարեւոր անցման ժամանակաշրջան էր: Որքանով էի տեղեակ Հայաստանում տիրող իրավիճակին, ասեմ, որ ինձ համար միշտ յստակ էր, որ Հայաստանում տարիներ շարունակ անկախութիւնից ի վեր առկայ են լուրջ ներքին խնդիրներ՝ կապուած կոռուպցիայի, ընտրութիւնների, ապօրինութիւնների հետ: Այդ ամէնի մասին մենք Սփիւռքում տարիներ շարունակ տեղեակ եղել ենք: Բոլորս էլ միշտ կարծել ենք, որ Հայաստանին ժամանակ է պէտք, որպէսզի ինքն իրեն գտնի, նոր պետութեանը, նոր իշխանութեանը պէտք է հնարաւորութիւն տալ ձեւաւորուելու, սակայն 25 տարուայ ընթացքում, ցաւօք, այդ ձեւաւորումները տեղի ունեցան ոչ լաւագոյն պայմաններում, եւ շատ անգամ չարաշահուեց այն կարծիքը, որ Հայաստանի նկատմամբ այնքան շատ են ճնշումները դրսից, յատկապէս հարեւան երկրներից, որ այս դասաւորումները որոշ չափով հնարաւոր է, որ ճիշդ լինեն Հայաստանի համար: Մեզ համար Սփիւռքում երազ էր, երբ Հայաստանը անկախացաւ, որովհետեւ Հայաստանը մեզ համար ազգի պատկանելութիւն է նշանակում: Մեր Սփիւռքի հաստատութիւնները, որոնք ձեւաւորուեցին Յեղասպանութեան հետեւանքով եւ գոյութիւն ունեն 1918ից ի վեր ամբողջ աշխարհում, այն, որ մենք այնտեղ ենք ապրում, այդ ամէնը մեր որոշած պայմաններով չէր: Մենք միշտ կարծել ենք, որ այն օրը, երբ Հայաստանն անկախանայ, այդ պետութիւնը նաեւ կը ներկայացնի մեր ազգին, այսինքն՝ մեզ, որովհետեւ մենք քաղաքացի չենք, բայց ազգի մաս ենք կազմում որպէս հայ:

Յուլիսի դէպքերն առաւել բարդացրին վիճակը, եւ ես հասկացայ, որ դիրքորոշում է պէտք, որովհետեւ նաեւ ապրիլեան զոհերը, որ նահատակուեցին այդ պատերազմի եւ բանակային ահաւոր պայմաններում, զոհուեցին ոչ թէ բնական պայմաններում, այլ հէնց Ապրիլի դէպքերը այն ճիշդ պատերազմական պայմանները չէին, որ մենք պէտք է այդքան զոհ տայինք: Այդ զոհերն անտեղի զոհեր էին: Այս երկու դէպքերի պատճառով էր, որ ինձ համար յստակ դարձաւ, որ ես պարտականութիւն ունեմ, որպէս Սփիւռքի անդամ, որ գոնէ արձագանգեմ եւ հասկանամ, թէ ինչ վիճակում է գտնուում Հայաստանն իրականում: Եւ այդ ժամանակ արդէն յստակ դարձաւ, որ սա ընդամենը հետեւելու հարց չէ, այլև մասնակցելու հարց է: Ես ՀՀ քաղաքացի չեմ, բայց կարծեցի, որ դա իմ իրաւունքն է, որպէս հայ, եւ ինձ համար Հայաստանը ամենակարեւոր տեղն է: Ես իմ կեանքի ընթացքում տարբեր երկրներում գործունեութիւն եմ ծաւալել, բայց որպէս հայ Հայաստանը ինձ համար առաջնային մտահոգութիւնն է այս շրջանում:

ՀԱՐՑ.- Յուլիսեան դէպքերից ամիսներ անց դուք մի խումբ յայտնի սփիւռքահայ մտաւորականներով հանդէս էք գալու «Արդարութիւն Հայաստանում» նախաձեռնութեամբ, որի շրջանակում պատրաստուում էք Ապրիլին կայանալիք խորհրդարանական ընտրութիւններին հանդէս գալ դիտորդական առաքելութեամբ: Ինչպէս արդէն նշեցիք, լինելով Սփիւռքում, դուք էլ էիք տեղեակ, որ Հայաստանում ընտրութիւնները կեղծուում են, եւ անկախ տարբեր դիտորդական առաքելութեան փորձերից՝ իրավիճակը Հայաստանում չի փոխուել: Ինչո՞ւ ընտրեցիք հէնց այս ճանապարհը՝ Հայաստանում ժողովրդավարական փոփոխութիւններին նպաստելու համար:

ԱՐՄԻՆԷ ԽԱՆՁԵԱՆ.- Կարծում եմ դա ամենաճիշդ քայլն էր, որով կարող էինք բերել մեր Սփիւռքի օժանդակութիւնը: Իմ եւ շատ սփիւռքահայերի դիրքորոշումը այս պահին Չայաստանում տեղի ունեցող փոփոխութիւնների նկատմամբ սադրանքի հարց չէ: Բնաւ չենք ցանկանում արդէն բարդ մթնոլորտը ւաւելի բարդացնել: Յստակ է, որ Չայաստանում ժողովրդավարութեան հարցը, մեծ խնդիր է: Պետութիւնը եւ իշխանութիւնը իրար խառնուած մի ոլորտ են, եւ ժողովրդավարութիւնը ողջ պատմութեան ընթացքում բացակայել է Չայաստանում: Ժողովրդավարութեան առաջին պայմանը քուէարկութիւնն է. այսինքն՝ եթէ քաղաքացին ունի ազատ քուէի իրաւունք, մասնակցելու կարողութիւն ու իր յստակ դիրքորոշումն ունի ցանկացած կուսակցութեան վերաբերեալ: Այժմ Չայաստանում իշխանութեան եւ ժողովրդի միջեւ կապ չկայ, եւ այս հարցը շատ բարդ հարց է: Սփիւռքը մասնակցութիւն չունի այդ գործընթացներին, չնայած որ կայ սփիւռքի նախարարութիւն, որը ճիշդ ձեւով չկարողացաւ մշակել Սփիւռքի եւ Չայաստանի լուրջ մասնակցային յարաբերութիւնը: Իշխանութիւնները նոյնպէս նոյն դիրքը բռնեցին Սփիւռքի հանդէպ, որը միայն սահմանափակուեց Սփիւռքից նիւթական օժանդակութեամբ, կամ խմբերով, որոնք եկան Սփիւռքից մասնակցելու Արցախի առաջին պատերազմին: Այս հարցերից զատ, մեզ առիթ չի տրուել մասնակցելու եւ այժմ էլ, կրկնում եմ, իշխանութիւնները չուզեցին ընդունել Սփիւռքին որպէս մասնակից դեռ անկախութեան առաջին օրերին, որ միասին ձեւաւորենք երկիրը, որը հնարաւորութիւն էր, որ տեղի չունեցաւ, Սփիւռքը քաշուեց մի կողմ, որովհետեւ ինքը հասկացաւ, որ կարելորդ Չայաստանի պետութիւնն է, եւ այս երկու տարբերակներում յարաբերութիւնը Սփիւռքի հետ տեղի չունեցաւ: Օժանդակութիւնը ուղարկուեց, եւ համաձայն եմ, որ դեռ էլի կ'ուղարկուի, եթէ ճիշդ օգտագործուի, բայց մի բան, որ կարող է անել Սփիւռքը այս պահին, կապն է, որ ուզում ենք հաստատել Չայաստանի հետ՝ թիկունք կանգնելով ժողովրդին: Ժողովրդին թիկունք լինել չի նշանակում պետութեան կամ իշխանութեան դէմ աշխատել: Այս յստակ գաղափարը իմ մէջ հասունացել է, որ եթէ ժողովուրդն իր ազատ կամքով, իր ինքնավստահութեամբ չկարողանայ մասնակից դառնալ երկրի բարեկարգմանը, այդ երկիրը իմաստ չունի: Երկիրը դա միայն հողը չէ եւ առանց իր ժողովրդի ոչինչ է: Անկախութիւնից ի վեր Չայաստանում հայութեան թիւը ւաւելի պակասեց մեծանալու փոխարէն: Սա նորմալ չէ: Պետք է անդրադառնանք այն պատճառներին, որոնք ստիպեցին Չայաստանի բնակչութիւնը կիսով չափ պակասի: Յստակ է, որ այսօրուայ նոր Սփիւռքը հետաքրքրութիւն չունի. ինչո՞ւ, դա ինձ համար մեծ հարց է, որովհետեւ իրենք իրենց քաղաքացիական իրաւունքը չունեն, որ քուէարկեն: Ոստիկանութեան այդ կեցուածքը Յուլիս ամսին ցոյց տուեց, որ Չայաստանը ոստիկանական պետութիւն է, դրան այլ բացատրութիւն չկայ: Այս կեցուածքը անընդունելի է՝ կաշառքները, որ անում են ընտրութիւններին եւ դրանից առաջ, հասցնել քաղաքացուն այն վիճակին, որ նա մտածի, թէ չի կարող բան փոխել եւ վերցնի այդ 10,000 դրամը՝ չմտածելով, որ այդ 10,000ը, որն իր կեանքը մէկ երկու օր է մի քիչ դիւրացնելու, մնացած 4 տարիներին բարդացնելու է ոչ միայն իր, այլեւ իր զաւակի, թոռան կեանքը: Կան ընտանիքներ, որտեղ հայրերը մեկնել են այլ երկրներ ընտանիքը պահելու համար, եւ իրենց զաւակներին չեն տեսնում, որ վայելեն իրենց ընտանեկան կեանքը, կան մայրեր, որ մեկնել են աշխատելու, որ նիւթապէս ապահովեն իրենց ընտանիքները... սա իսկապէս ընդունելի վիճակ չէ: Եթէ չհասկանանք, որ ունենք Սփիւռք, որը կարող է մասնակցել եւ փոխել իրավիճակը, եթէ այս յարաբերութիւնը չմշակուի, դժբախտաբար, ժողովուրդը կը կորցնի իր հնարաւորութիւնը:

ՅԱՐՑ.- Վերջին բոլոր ընտրութիւններից յետոյ ընդդիմութիւնն իշխանութեանը մեղադրել է ընտրութիւններ կեղծելու մէջ՝ չնայած բոլոր ընտրութիւններին էլ դիտորդական մեծ թուով

առաքելութիւններ են մասնակցել: Մտավախութիւն չունէ՞ք, որ ձեր առաքելութիւնն էլ չի կարող արդիւնաւետ լինել:

ԱՐՄԻՆԷ ԽԱՆՉԵԱՆ.- Դիտորդները, որ պետք է մասնակցեն, պետք է ճիշդ պատրաստուեն այդ ուղղութեամբ եւ այդ դիտորդները լինելու են ծագումով հայ, որպէսզի առաւել մոտիւացուած լինեն: Չնայած վստահ եմ, որ փորձեր լինելու են խախտելու այդ դիտորդական գործընթացը, բայց ասեմ՝ ինչին եմ հաւատում: Եթէ այդ փորձերը շարունակուեն, ապա մէկ բան յստակ կը լինի, որ այս երկրի ձեւաւորումը ճիշդ այն է, ինչ մենք չենք կարող ընդունել: Անելով առաջին քայլը՝ մենք հնարաւորութիւն կ'ունենանք հասկանալու, թէ որն է լինելու մեր 2րդ, 3րդ քայլը, եւ այդպէս շարունակ: Փոփոխութիւնները երկրներում մէկ օրում չեն լինում, եթէ նայենք եւրոպական երկրներին, ԱՄՆին, իրենց պատմութեան մէջ ժողովրդավարութիւնը մէկ օրում չի հաստատուել, դրա համար ժամանակ է պետք: Ժամանակը մենք կ'օգտագործենք, եթէ կամքը եւ մասնակցութիւնը միասին տեղի ունենան, այսինքն՝ չենք յուսահատուի, փորձեր կ'անենք, երբեմն յաջողութիւն կ'արձանագրենք, երբեմն՝ ոչ: Այս պահին ժողովրդի մօտ ցանկութիւն կայ, որ Սփիւռքը իր թիկունքին կանգնի: Մինչեւ հիմա այս յարաբերութիւնը տեղի է ունեցել պետութեան միջոցով, նախարարութիւնների միջոցով, իսկ հիմա այս երկու քաղաքացիական հասարակութիւնները Սփիւռքում եւ Հայաստանում պետք է սկսեն իրար ծանօթանալ: Այն դիտորդները, որ մասնակցելու են այս նախաձեռնութեանը, անհատներ են, որ տեսնելով այդ ցանկութիւնը Հայաստանի քաղաքացիների կողմից, առաջարկել են իրենց մասնակցութիւնը, եւ ես հաւատում եմ, որ երբ բոլորը գտնուեն այստեղ, անկախ ընտրութիւնների արդիւնքներից, ամենալաւ փորձառութիւնը կը լինի այն, որ այդ Սփիւռքի անհատները յարաբերուեն Հայաստանի քաղաքացու հետ: Այս մասնակցութիւնը եւ շփումը տարբերուելու է Հայաստանի մեր մնացած այցելութիւններից: Սա լուրջ քայլ է, որը մեզ ակելի պետք է մօտեցնի:

Աղբիւր՝ News.a

Յօդուածներ

ՄԵԾ ԵՐԱՉԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՈՒՂԵՒՈՐԸ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԱԶԱՏԵԱՆ, Տիբրոյթ

Գերսամ Ահարոնեան

Յեռաւոր հորիզոնին վրայ տակաւին չուրուագծուած «Մեծ Երազը»՝ ահա՛ կ'իյնար Մեծ Երազողը: Ափսո՛ս՝ այդ Երազին եւ ափսոս՝ Մեծ Երազողին:

Իրապաշտ ու կեանքի կարծի իրականութեանց գիտակ մարդն էր Գերսամ Ահարոնեանը, որ գիտէր նաեւ երազե՛լ, երազել իր ազգին մեծ երազը:

Ծնած էր աքսորի ճամբուն վրայ, Մարաշի մէջ, սակայն ոչ ոքի կը զիջէր տիրութիւնը Չէյթունի արծուէբոյնին, ուր իր նախահայրերը դարաւոր գոյամարտ մղած էին ոսոխին դէմ ու դրօշի նման բարձր պահած՝ ցեղին ազատութեան ոգին: Աքսորի ճամբուն վրայ իր միակ ժառանգութիւնը եղաւ այդ անվեհեր ոգին, որ աճեցաւ իր մէջ, որ ապրեցա՛ւ իր մէջ, ու իրմէ անդին:

Բնութիւնը շռայլ գտնուած էր Գերսամ Ահարոնեանի նկատմամբ. թիկնեղ հասակ, խաժ ու թափանցող աչքեր, եւ արտակարգօրէն պայծառ միտք. ու ինք բնութեան այդ շռայլ բարիքներուն գիտակ, միշտ իր ուսերուն վրայ կը կրէր անոնց հպարտութիւնը... վրդովելու աստիճան շատերը:

Գրեթէ ինքնուս մարդ մըն էր ան. սակայն համալսարանական տիտղոսները ոչինչ պիտի կրնային ակեցնել իր գիտութեան վրայ, եւ ընդհակառակն, գուցէ տիտղոսին համապատասխան «սովորական»ին համեմատութեան պիտի զեղչէին իր գիտութեան հմայքը: Յաճախ նսեմացուցած էր ան տիտղոսաւորները իր միտքին լայն հորիզոնով, անսահման պաշարով եւ վերլուծելու խորաթափանց կարողութիւններով:

Փայլուն մարզիկ մը եղած էր ան երիտասարդութեան, եւ իր ամբողջ կեանքի տեւողութեան մարզիկի իր արիութիւնը ընկերացաւ իրեն ազգային-քաղաքական կեանքին մէջ: Արհամարհողը չէր սալոնային պերճանքները, սակայն գիտէր նաեւ զանգուածին հետ ըլլալ ու զանգուածները շարժե՛լ: Իր ժողովուրդին իսկական գաւազն էր ան:

Իր օրով էր որ լիբանանահայ կեանքը սկսաւ իրագործել իր մշակութային կոթողային ձեռնարկները, որոնց արձագանգները տարածուեցան Երեւանէն մինչեւ հեռաւոր ծագերն աշխարհի:

Յոգեկան անսպառ ուժերով օժտուած, աշխատելու անսահման պիտրժակով գաղափարական առաջնորդն էր ան, որ իր տեսիլքին հզօրութեամբ, անձին կախարդանքով եւ անձնական համոզումներուն խորութեամբ, կը շարժէր իր ամբողջ շրջանակը եւ յաջողութենէ յաջողութիւն կ'առաջնորդէր զայն:

Բազմակողմանի ու բազմատաղանդ անձնաւորութիւն մը եղաւ ան. եւ ինչ որ ըրաւ՝ իր ըրածը պսակեց շքեղագոյնին փայլով:

Ան իբրեւ ուսուցիչ մտաւ կեանքի ասպարեզ. կը դասաւանդէր ազգային պատմութիւն, Աշխարհի եւ Հայաստանի աշխարհագրութիւն եւ ընդհանուր պատմութիւն: Դասագիրքը չէր անոր ուղեցոյցը. որովհետեւ ինքն էր դասագիրքը իր խորունկ գիտելիքներով ու յաւերժօրէն ճշմարիտը որոնող իր միտքով: Հայաստանի աշխարհագրութիւնը մանաւանդ «իւր ափին պէս գիտեր» ու կը հմայէր իր աշակերտները իր ճշգրտութեամբ եւ իր միտքի անսահման հորիզոնով:

Յաջորդական սերունդներ, որոնք իր շունչով դաստիարակուեցան, ոչ միայն սորվեցան մեր ազգային պատմութիւնը, այլեւ ապրեցան զայն: Անոր առաջնորդութեամբ անոնք քալեցին պատմութեան արիւնտոս բաւիղներէն, նիզակահար եղան Վարդաններու կողքին, քար առ քար կերտեցին Գլաձորներն ու Սանահինները, վրէժի ցասմամբ բարձրացան Ղարաբաղի, Չեյթունի ու Շապին Գարահիսարի լեռները, եւ հայոց պատմութիւնը՝ գիտութենէ աւելի՝ իբրեւ պատգամ մնաց եւ արձագանգեց անոնց հոգիներուն մէջ:

Ահարոնեանի նախասիրած պատգամներէն մէկը- զոր յաճախ կը կրկնէր իր հրապարակային դասախօսութեանց ընթացքին- սա խոռովիչ ու դիւթիչ կարգախօսն էր.- «Հրեաները երկու հազար տարի իրարու մաղթեցին «Գալ տարի՛ Երուսաղէմի մէջ», իսկ մեր մաղթանքը պէտք է ըլլայ՝ «Գալ տարի՛ Վանի մէջ», ու պէտք է կրկնենք այս մաղթանքը, եթէ հարկ է՝ հազար տարի, կամ նոյնիսկ՝ երկու հազար տարի, մինչեւ որ ուրարտական ակերուած հին Վան-Տոսպի մէջ վերականգնի հայութեան ամբողջական ու «Մեծ Երազը»:

Այսօր, Գերսամ Ահարոնեանի յիշատակը յաւերժացնելու ազնուագոյն կերպը այդ կարգախօսին համազգային մակարդակով որդեգրումն ու մանաւանդ՝ իրականացումն է:

Հասարակական խիզախ առաջնորդի իր խմորին շաղուած էր աշխարհի անցուդարձներուն եւ ալեկոծումներուն իրազէկ մեծ խմբագրի խառնուածքը: Իր խմբագրութեամբ, Պէյրութի «Չարթօնք» օրաթերթը դարձաւ սփիւռքահայ մամուլի ամենէն պատկառելի ձայնը- անկէ է որ կը սփռուէին ազգային վերջին իրադարձութիւնները. «Չարթօնք»ի խմբագրականներով կը վճռուէին զանգուածներուն որոշումներն ու արարքները:

Սակաւաթիւ եւ այն խմբագիրները, որոնք կարողացան Ահարոնեանին չափ պատկառանք ներշնչել ընթերցող հասարակութեան եւ բարձրանալ պաշտամունքի պատուանդանին:

Միտքի անօրինակ կարգապահութեան տէր մտաւորական մըն էր ան. երբ ոտքի կանգներ՝ կրնար առանց նոթի ժամերով խօսիլ ազգային պատմութեան մասին թուականներով, վայրերով եւ պատմական սքանչելի կառոյցով:

Հիացողներու պնդումին վրայ էր որ խմբագրականներու շարքի մը վերածեց Հայկական դատի մասին իր հմտալի դասախօսութիւնները, որոնք ետքէն լոյս տեսան «Մեծ Երազի Ճամբուն Վրայ» գրաւիչ վերնագրով հատորին մէջ: Հատորին յաջորդական տպագրութիւնները յափշտակուեցան համայն գաղութահայութեան կողմէ:

Համալսարաններու ամբիոններէն մանրադետով ծանօթագրութիւն (ֆուլթօթ) փնտռող պատմաբանները հաւանաբար յուսախաբ մնացին այդ հատորէն: Սակայն այդ գործը դարձաւ ու մնաց Հայկական դատի առձեռն ուղեցոյցը ժողովուրդին համար: Գրուած պիրկ

Եւ ուժական ոճով, վերլուծական ընդհանրացումներով ու մանաւանդ՝ պատմութեան մռայլ ծալքերէն պոռթկացող ահեղագոռ պատգամներով: Գերսամ Ահարոնեան գիտէր պատմութիւնը խօսեցնել, ու հոսեցնել զայն՝ դարերու զառիթափն ի վար ու դիւցազնական դրուագներով բռնկեցնել ժողովուրդին երեւակայութիւնը:

Եթէ Եղեռնի Յիսնամեակի ոգեկոչումները անկիւնադարձ մը հանդիսացան արդի ժամանակներու մէջ Հայկական դատի վերարծարծման, անկասկած Գերսամ Ահարոնեանի խմբագրած «Եղեռնի Յուշամատեան»ը վկայակոչեց այդ անկիւնադարձին ամենէն կոթողային իրագործումներէն մէկը, որ անսպառ նիւթ հայթայթեց ու կը շարունակէ հայթայթել թէ՛ հասարակ ընթերցողին ու թէ՛ մանրախոյզ գիտնականին:

Այս շարքին պսակումը եղաւ իր «Խոհեր Յիսնամեակի աւարտին» եզրափակիչ գործը, որ նոյնպէս ջերմօրէն ընդունուեցաւ ընթերցող հասարակութենէն:

Այդ հատորը կ'անդրադառնար ժողովուրդի պատմական հզօր պոռթկումին, ան նոյնպէս կը նախագծէր Հայկական դատի անշեղ ուղին, որուն անկասկած պիտի հետեւին գալիք սերունդները, մինչեւ Գերսամ Ահարոնեանին ու մեր Երագին իրականացումը:

Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմը, որ ցնցեց հիմերը հայ գաղութին ու գաղութահայութեան՝ ահաւոր կերպով անդրադարձաւ Գերսամ Ահարոնեանի հոգեկան ու ֆիզիքական աշխարհին վրայ: Ինք որ ճարտարապետներէն մէկը եղած էր Լիբանանի ազգային, մշակութային, կրթական ու մտաւորական կեանքի կառոյցին՝ իր աչքերուն առջեւ կը տեսներ փլուզումը իր ձեռակերտին: Ինք որ արժանապատուութեան վսեմ գաղափարներով եւ հոգեկան անօրինակ արիւթեամբ ապրած էր, նոյնիսկ գեհեւի ճամբաներուն վրայ, դառնացաւ կեանքէն ու աշխարհէն, երբ տեսաւ թէ ամենէն արժանաւոր մտաւորականին կեանքը փողոցային լակոտի մը անգիտակից փամփուշտին արժէքին հաւասարեցաւ, ու գաղափարական քաջութիւնը՝ ծաղրանկարի մը վերածուեցաւ լիբանանահայութեան վիճակուած այլանդակ կեանքին մէջ: Ան կ'ծկուեցաւ ինքն իր մէջ, վանդակի կաշկանդումներուն համակերպած արծուի մը պէս, որուն հոգին միշտ մնաց Չէյթունի անառիկ լեռներուն վրայ, ու իր կրկին թռչելու ինքնավստահութիւնը՝ անխորտակելի կերպով մնաց այդ հոգիին մէջ:

Տակաւին ան տալիք ունէր հայ կեանքին, մեր մտաւորական ժառանգութեան, ու մեր երիտասարդութեան՝ մանաւանդ շատ ծրագիրներ ունէր, զորս իրեն հետ տարաւ, անաւարտ ու աշխարհին չայտնուած:

Իր տիրութեան, հոգեկան ու ֆիզիքական փլուզումին մէջ ան վստահաբար ունեցաւ անսահման մխիթարութիւնը՝ իր մահէն կարճ ժամանակ մը առաջ հայրենիք այցելելու:

Հայրենիքը գաղափարաբանութիւն չէր իրեն համար, այլ հայոց պատմութեան մէկ իրապաշտ պատգամը՝ նետուած մեր ցեղին դժխեմ ճակատագրի երեսին: Վերածնած Հայաստանի ժողովուրդին ու հողին մէջ ան կը տեսներ անխորտակելի հիմնաքարը մեր ազգային դատին, մեր Մեծ երագին: Ան շուրջ ամիս մը մնաց Հայաստան, իր հոգիին ու սիրտին վերքերը դարմանելու այնտեղ՝ Երեւանի ու Սեւանի ջուրերուն մէջ, գրոյցի նստելու Արարատ նահապետին հետ, եւ յանուն իրեն ու յանուն գալիք բոլոր սերունդներուն, անոր ականջին պատգամելու՝ «Գալ տարի՛ Վանի մէջ»:

Եւ այնուհետեւ, ի՛նչ փոյթ որ ալ կ'իյնար Մեծ ուղեւորը՝ իր Մեծ երագի ճամփուն վրայ....:

Աղբիւր՝ ԱԶԳ

1981, Տիրթոյթ

Գրական-Մշակութային

ՓՈՒՆՋ ՍԸ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ՝

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԷՆ

Փառք ու պատուի մէջ ողողուած ու շէն

Մուտք կը գործէ Նոր տարին փառահեղ

Բիւր-բիւր երազներ զայն կը խնկարկեն

Նոր ծնած մանուկ որպէս փայփայեն....

Յին տարին որ Նոր էր դեռ երէկ

Կ'անցնի պատմութեան, կը դառնայ անցեալ

Չառամեալ պառաւ կարծես ան ըլլայ

Կը քաշուի բեմէն տխուր, սրտաբեկ....

Ժամանակն խոհուն լուռ կը ծիծաղի

Ծիծաղն անոր երկար փորձ ունի

Յին ու Նոր թէեւ տեղեր կը փոխեն

Ամէն բան Նոր եւ հին Է Նոյն ատեն.... Ե.Գ.

.....

Դեռ անհատնում պաշար ունիմ

Սիրոյ, խանդի, գորովանքի

Դեռ անյագուրդ ծարաւ ունիմ

Մտերմութեան, սեր-զգուանքի...

Տրոփիւնն սրտիս զերթ մեղեդի

Իր հին երգը կ'երգէ յուշիկ

Կը բաբախէ կարօտով հին

Չի ծերանար, հրայրք ունի....

Մերթ ալեկոծ ծովու նման

Կը հառաչէ ալեաց շառաչ

Մերթ կը դառնայ մելամաղձիկ

Չին յուշերուն կ'ապաւինի....

Ի՛նչ ալ ըլլայ, դեռ կրակ ունի

Որ չի հանգչիր, դառնար մոխիր

Լոկ անթեղուած կը պահէ ան

Չուրքն ու բոցը մոխիրին տակ: Ե.Գ.

.....

Դեռ օրեր կան հորիզոնիս

Արշալոյսներ որ պիտ' ծագին

Լոյս երազներ վարդահեղեղ

Որ ծնունդ կ'աննեն հոգիիս մէջ...

Չոգիս պայծառ մանկան նման

Իր հայեացքով սիրագորով

Կը գրկէ դեռ աշխարհն համակ

Յոգնած մարդոց կու տայ համբոյր...

Լոյս ճաճանչներ ունի դեռ ան

Արեւ ունի իր երկնքին

Որ մշտաշող, վարդաբուրեան

Լոյս հեղեղէ եւ չի հատնիր...

Կարծես արեւը հուրհրան

Նոր արեւներ բաշխէ մարդկանց

Որք կը բնակին հոգիին մէջ

Սէր, բարութեան աղբիւր որպէս...

Տէ՛ր, արեւս չմթագնի

Անխտաբար եւ անհատոյց

Սիրոյ շողեր սփռէ մարդուն

Նոր տեսիլքներ արեւածին...Ե.Գ.

.....

Ես կ'ուզէի լուռ մենանալ

Տեսչալ միայն շշուկն անձայն

Որ կը ծփայ անհունին մէջ

Տիեզերքի տրոփիւն որպէս....

Ես կ'ուզէի մենութեան մէջ

Չգալ սիրտը մարդ Էակին

Ցաւերն անոր տանջանքով լի

Դառնալ անոր դարման ու դեղ....

Մենութեան մէջ ամբողջն զգալ

Յամայնին հեւքն օդէն առկախ

Տիեզերքին հետ ես նոյնանալ

Դէպի լոյսը երթալ անհաս: Ե.Գ.

.....

Երգս ըլլար նշոյլ մը լոյս

Յուսալքուած, թշուառ մարդուն,
Տառապեալին՝ յոյսի նշոյլ,
Սիրտը բացող շող զուարթուն....

Ուղեկորոյս մարդուն լոյս տար,
Վշտակիրին ըլլար բալասան,
Բուժիչ դեղ ու դարման ըլլար
Յոգւոյ, մարմնի ցաւին համար....

Թոհուբոհին մէջ շփոթահար,
Տուն կանչող փարոս ըլլար,
Խառնարանին բաբելոնեան
Յայուն վճիտ ցոլքը ըլլար....

Երգս խոնարհ ըլլար հոգեհաց
Ոգիի սովին՝ մանանա
Օրհնութեան պէս տեղար, տեղար
Դառնար նշխար հաղորդութեան: Ե.Գ.

.....

Ժամանակի թափօրին մէջ
Ճամբորդներ ենք մենք յաւիտեան
Մեր ծնած օրէն մահը մինչեւ
Ո՛չ դուլ ունինք, ո՛չ ալ դադար:

Ժամանակի թափօրն այդ
Չունի նոյնիսկ մի ակնթարթ
Ուր կանգ առնէր մարդը ունայն
Ժամանակի սլացքէն ազատ....

Ժամանակը մի առեղծուած
Անցեալ, ներկայ ու ապագայ
Մի հոսանուտ գետի նման
Կը սուրայ շուտ արագընթաց....

Բայց երանի այն մարդուն
Որ արարքով ճաճանչագեղ
Լոյս-ակնթարթ մը կը թողու
Ժամանակի թափօրին մէջ....Ե.Գ

.....

Լռութիւն է, մենութիւն է
Ինքնամփոփման պահ է խորունկ
Մտածելու պահ հազուագիւտ
Նոր միտքերու ծնունդ է լուսէ...

Առօրեայ գորշ աղմուկէն ետք
Երբ միտքերը լուռ կը նիրհեն
Անդորրաւետ այս պահին է
Որ կեանք կ'առնեն, կը թռչին վեհ...

Ճախրանքին մէջ կը բազմանան
Ճախրանքին մէջ ընծիւղներ տան
Ելլեն, երթան Գերանհունին
Կը յանդգնին անմատոյցին...

Այս պահերուն ես կը շատնամ
Այս պահերուն կը վերածնիմ

Մաս կը դառնամ տիեզերքին

Մասնիկ հիւլէն արարչութեան...Ե.Գ.

.....

Չեքիաթներուս իմ դալկացող

Նոր շունչ կու տամ ես ամէն օր

Նոր բոյր ու թոյր կ'աւելցնեմ

Որ չմեռնին յանկարծօրէն...

Որքան կայծեր շիջեցան լոյս

Գունատեցան, դարձան տժգոյն

Բայց անթեղուած վտիտ կայծ կայ

Մոխիրներուս տակ աւերակ...

Կայծն այդ կ'ուզեմ ես բորբոքել

Չամակ տենդովս նոր շունչ փչել

Գուցէ յանկարծ բոցավառի

Սիրտս կրակով մը բռնկի...Ե.Գ.

.....

Տարիներս անցան գացին

Բայց ոչ մէկ սեւ բիծ թողուցին

Սրտիս վրայ անեղծ, ջերմիկ

Կարծես ըլլամ նոյն պատանին

Սիրտով կայտառ, խայտանքով լի...

Չրաշք խորհուրդով կեանք կոչուածին

Չրապոյրներով մնամ արբշիռ

Ի հեճուկս հարուածներուն

Սիրտս մնայ միշտ ալ ցնծուն

Երազներով վառ օրօրուն...

Գիտեմ հաստատ սիրտս վարար

Իր տրոփիւնով կենսաբաբախ

Վառ յոյզերով, խռովքներով ալ

Պիտի փարի կեանքին ժպտուն

Մինչեւ իմ վերջին շունչս հունկ...Ե.Գ.

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Գրական-Մշակութային

Արեւմտահայերէն-Արեւելահայերէն. Մերձեցման Հարցեր

ՅԱԿՈՒ ԶՈՒԱՔԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱԼԿ

Հայերէնը մէկ եւ անտրոհելի հասկացողութիւն է բոլոր հայերուս համար, անկախ անկէ՝ թէ որակապէս իրարմէ որքանով կը տարբերին մեր խօսուածքները, բարբառ ըլլան անոնք, խօսակցական լեզու, թէ գրական հայերէնի ճիւղերէն մէկը:

Գրական հայերէնի երկու ճիւղերը՝ արեւելահայերէնը եւ արեւմտահայերէնը, երբեք չեն դիտուած իբրեւ երկու լեզուներ, որովհետեւ զանոնք կրողները դաւանած են մէկ հայրենիքի ու մէկ ազգի գաղափարը, հետեւաբար զանոնք նկատած են իբրեւ միեւնոյն ազգային լեզուի գրական տարբերակները, որոնք կազմաւորուած են պատմաքաղաքական եւ աշխարհագրական տարբեր միջավայրերու մէջ, ծառայած՝ ազգային ինքնութեան պահպանման, նպաստած մեր մշակոյթի զարգացման ու ժառանգաբար հասած մինչեւ մեր օրերը՝ իւրաքանչիւրը իր տարածաշրջանին մէջ կամ խառն ի խուռն, ինչպէս է պարագան մերօրեայ քանի մը գաղութներուն:

Գրական հայերէնի արեւմտեան ճիւղը Յեղասպանութեան հետեւանքով կորսնցուցած ըլլալով իր զարգացման բնական միջավայրը՝ գոյատեւելու խնդիր ունի, իսկ արեւելեան ճիւղը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ փաստօրէն պետական լեզու դառնալով զարգացման աւելի նպաստաւոր պայմաններ ձեռք բերած է: Ասիկա սակայն հարցականի տակ չի դնէր արեւմտահայերէնի գոյութեան իրաւունքը: Անիկա աշխարհասփիռ արեւմտահայութեան ինքնութեան պահպանման, գրականութեան ու մշակոյթի զարգացման, մասամբ նաեւ գիտութեան ու աշխարհաճանաչման ընկալման,

հաղորդակցութեան լեզու է ու իբրեւ Հայ Ղատի անմիջականօրէն կրող զանգուածի լեզու, յանուն ազգային գերագոյն իտեալներու, դատապարտուած է կենդանի մնալու՝ առանց տարանջատուելու գրական հայերէնի արեւելեան ճիւղէն: Մեր գրական լեզուի երկու տարբերակները այս հանգրուանին մէջ տակաւին դատապարտուած են առանձին գոյատեւելու, բայց ընդմիջտ մերձեցման ու չօտարուելու միջոցներ ստեղծելով եւ իրագործելով:

Հայ մտաւորականութիւնը գրական երկու ճիւղերը ընդունած է իբրեւ պատմական իրողութիւններ. ոչ ոք առաջադրած է մերժել մէկը եւ ընդունիլ միւսը: Չարթօնքի, իրապաշտ ու նախաեղեռնեան սերունդներու մեր գրողները անկաշկանդ կերպով աշխատեցան իրենց ի գործ դրած գրական լեզուի տարբերակը զարգացնելու, կանոնակարգելու գործը՝ առաւել կամ նուազ չափով օգտուելով գրաբարի, միջին հայերէնի ու իրենց կրած բարբառներու ատաղձէն, մեր լեզուի ներքին զարգացման բոլոր հնարաւորութիւններէն: Ատոր ապացոյցն է, որ նախաեղեռնեան սերունդի մեր երկու գրական լեզուներն ալ հասան բառապաշարի հարստացման, լեզուի արտայայտչական միջոցներու զարգացման, քերականութեան կանոնակարգման ու կայունացման ցանկալի մակարդակի: Ու այդ գործընթացին մէջ շատեր թելադրեցին գրականները մօտիկցնելու ու անոնց միջեւ գոյութիւն ունեցող տարբերութիւնները նուազեցնելու սկզբունքը եւ անով առաջնորդուեցան: Ահաւասիկ ատոր հետեւանքով է, որ թէ՛ արեւմտահայ եւ թէ՛ արեւալահայ գրականները ուղղագրութեան բարեկարգման բոլոր վեճերուն մէջ միացան ընդհանրական կանոնակարգի մը շուրջ ու դուրս մղեցին այնպիսի բարբառային առանձին երեւոյթներ, որոնք աւելի եւս պիտի ընդլայնէին անդունդը (ինչպէս արեւտահայերէնի շարունակական ներկայի կոր-ը, ստորադասականի նԷ-ն, յոգնակի ստացականութեան նիս, նիդ, նին մասնիկները, արեւելահայերէնի օժանդակ բայի ա տարբերակը, ցուցական դերանուններու էս, էդ, էն տարբերակները եւ այլն): Տիրապետող կեցուածք ստեղծուեցաւ շեշտուած բարբառայնութեան դէմ, որուն հետեւանքով շեշտակի փոփոխութիւն կը նկատուի կարգ մը գրողներու վաղ ու յետին շրջանի ի գործ դրած լեզուական որակներուն միջեւ (Պերճ Պռօշեան, Ռաֆայել Պատկանեան, Գաբրիել Սունդուկեան, Աւետիք Իսահակեան. արեւմտահայոց մէջ Թլկաստինցիէն Չարդարեան անցումով լուծուեցաւ բարբառայնութեան խնդիրը): Բոլորը գիտէին լեզուի բառապաշարի հարստացման մէջ օտարամուտ եզրոյթներու անհրաժեշտութիւնը, բայց կը նկատէին նաեւ մէկ կողմէ գերակայ լեզուներու ու միւս կողմէ մեր գրական լեզուներու բաղաձայնական համակարգի տարբերութիւններէն յառաջացած այդ շերտի բառամթերքի տարանջատիչ եւութիւնը: Կեցուածք ստեղծուեցաւ օտար եզրոյթներու փոխարէն հայերէնի բառակազմական հնարաւորութիւններէն օգտուելու եւ հայերէնը ազատելու այդ օտարումի ծառայող բեռէն: Ատոր մէջ կը մտնէին նաեւ արեւելեան լեզուներէն բարբառներու միջոցով յատկապէս արեւելահայ բնաստեղծութեան մէջ մուտք գործած բառերու հսկայ քանակը հայերէնով փոխարինելու անհրաժեշտութիւնը (ագիգ, դուրբան, եարա, բալա, թաւա, շիրա եւ այլն):

Կարելոր է նշել, որ նախաեղեռնեան շրջանին մեր երկու հատուածները մամուլէն դուրս նաեւ գործակցութեան անմիջական բեմեր ալ կրցան ստեղծել: Զաղաքական պայմաններու բերումով հալածական արեւմտահայ թատրոնը կերելէր Թիֆլիսի մէջ: Արեւմտահայ գրողներ կը ստեղծագործէին ու ճամբայ կը բանային արեւելահայոց մէջ (Ծերենց, Շանթ, Առանձար), իսկ արեւելահայ գրողներ՝ արեւմտահայ շրջանակներու մէջ (Շիրվանզադէ, Ահարոնեան, Իսահակեան): Եւ ասիկա բնականաբար պիտի երեւար գրական լեզուներու մերձեցման ոլորտին մէջ:

Հայաստանի Հանրապետութեան խորհրդայնացումէն ետք այդ վարչակարգի ստեղծած փակ պայմաններուն ու շատ հարցերու պարագային տիրող կուսակցութեան Կենտկոմի արտադրած օրէնքներու բերումով, կարելի է ըսել, որ մեր գրական երկու լեզուներուն միջեւ մինչ այդ ստեղծուած կամուրջները քանդուեցան: Լեզուի կանոնակարգման հարցերու քննարկումները առողջ հունէ դուրս դրուեցան, ու նուիրականացաւ առաւօտուն լոյս տեսած պետական օրէնքը: Գրական երկու ճիւղերու մերձեցման առաջին ծանրագոյն հարուածը եղաւ Ուղղագրութեան ռեֆորմը (բարեփոխումը-խմբ.), որ ուղղակի կերպով չինական պարիսպ ստեղծեց հինի ու նորի միջեւ, արեւելահայերէնի հին որակի եւ ընդհանրապէս դարաւոր հայ գրականութեան ու նորի միջեւ, եւ ամէնէն կարելորդ՝ օտարեց ամանդական ուղղագրութիւնը պահող Սփիւռքի մեր գրական աշխարհը, արեւելահայ ըլլայ, թէ արեւմտահայ: Պետական լեզու նկատուող հայերէնը ըմբռնուեցաւ միայն արեւելահայերէնը, ու դարձեալ բնական ընթացքով արեւմտահայերէնը համարուեցաւ բարբառ ու դուրս դրուեցաւ երկրի պաշտօնական հաստատութիւններէն, տարրական դպրոցէն: Ու այս մթնոլորտին բնական հետեւանքը եղաւ այն, որ արեւմտահայերէն ստեղծագործող հին ու կայացած հայրենադարձ յայտնի գրողներ փոխեցին իրենց գրականը, մամուլը փակեց արեւմտահայերէնի էջը: Սփիւռքի մէջ արտադրուած գիրքն ու մամուլը Հայաստանի շուկայ չիջան:

Յետագայ տասնամեակներուն, յատկապէս 1960ական թուականներէն ետք, որոշ ըմբռնումներ պարբերաբար բարեփոխուեցան, ինչպէս արեւմտահայ թէ սփիւռքահայ գրականութեան, այդպէս նաեւ արեւմտահայերէնի նկատմամբ: Սփիւռքահայ հեղինակներ լոյս տեսան հայրենիքի մէջ, պարբերականներ հրատարակուեցան սփիւռքահայութեան համար (անշուշտ նոր ուղղագրութեամբ), սփիւռքահայ գրականութիւնը տեղ գտաւ բուհերու (բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւն) ծրագիրներու մէջ, դասական ուղղագրութեամբ դասագիրքեր առաքուեցան Սփիւռք եւ այլն: Աւելին՝ որոշ լեզուաբաններ բարձրաձայնեցին արեւմտահայերէնի բառապաշարէն օգտուելու ու յատկապէս նորամուտ օտար բառերը արեւմտահայերէնի հետեւողութեամբ հայացնելու անհրաժեշտութիւնը: Արեւմտահայերէնի մասին խօսուեցաւ արդէն իբրեւ աշխարհաբարի գրական երկու ճիւղերէն մէկը: Ոմանք նոյնիսկ արժարծեցին նոր ուղղագրութեան բերած անպատեհութիւններուն մասին: Հայրենի մտաւորականութիւնը չէր կրնար անտարբեր գտնուիլ մէկ կողմէ արեւելահայերէնի զարգացման զարտուղութիւններուն ու միւս կողմէ մեր երկու գրականներու մերձեցման հրամայականին նկատմամբ:

Սփիւռքի մէջ գրական երկու լեզուներուն նկատմամբ նախատեղեւնեան մօտեցումները աւելի շօշափելի դրսեւորումներ ունեցան: Հայաստանի Հանրապետութեան անկումէն ետք արտասահման անցած մեր մտաւորականութիւնը տեղ գտաւ սփիւռքահայ մամուլին, բեմին, կրթութեան ու հասարակական ատեններուն մէջ: Յեղափոխական ու քաղաքական նախկին գործիչներու վաւերագրական ու յուշագրական գրականութիւնը երեւան բերաւ երկու գրական լեզուներու իւրայատուկ մերձեցման յատկութիւններ: Հայաստանեան գրական աշխարհէն դուրս շարտուած մեր դասականները եւ խորհրդահայ գրողները՝ Րաֆֆի, Չարենց, Ակսել Բակունց, Լեռ Կամսար, Գուրգէն Մահարի, Մկրտիչ Արմէն ու դեռ տասնեակ-տասնեակ գրողներ լոյս տեսան Սփիւռքի մէջ իրենց բնագրային հարազատութեամբ: Տարեկան տասնեակ-տասնեակ անուն գիրքեր: Սփիւռքի մէջ գրական ո՛ր լեզուով ստեղծագործելու, մամուլի էջ կազմելու հարց երբեք չէ դրուած: Արեւելահայ եւ խորհրդահայ գրականութիւնը լայնօրէն կը փնտռուէին դպրոցական եւ հանրային գրադարաններուն մէջ: Սովետական գիրքի գրախանութիւններու հայերէն բաժիններու առջեւ

հերթ կը գոյանար: Դպրոցական ընթերցարաններու մէջ միշտ տեղ գտած են արեւելահայ գրողները: Նախակրթարաններու վարի կարգերէն արեւելահայերէնը հասկնալի ու ընթեռնելի կը դառնար հայ դպրոցականին համար: Մինչեւ օրս, Սփիւռքի նախակրթարաններէ շրջանաւարտը արդէն ոչ միայն կը զանազանէ, այլեւ անկաշկանդ կերպով արեւմտահայերէնի կը վերածէր արեւելահայերէնի բացառականն ու ներգոյականը (ջրից, ջրում), ներկայ ու անկատար ժամանակները, վաղակատարը (գրում եմ, գրում էի, գրել եմ, գրել էի), դերանունները (սա, սրա, սրան, սրանից), կը ճանչնայ խոնարհման տարբերութիւնները եւ այլն: Միով բանիւ՝ արեւելահայերէնը դեռ տարրական նախակրթարանի մէջ օտար ու անհասկնալի լեզու չէ: Կարծէ վկայել, որ Արեւելքի մեր գաղութներու մէջ նախակրթարանի վերի կարգերու աշակերտը բնագիրէն կը կարդայ Թումանեանի «Գիքոր»ը, Աղայեանի հեքիաթները, Րաֆֆիի «Խենթը», «Ճալալեղդին»ը, «Կայծեր»ը եւ այլն: Ընթերցանութեան եւ քերականութեան դասագիրքերուն մէջ միշտ ալ նկատելի է արեւելահայերէնին նոր յատկութեամբ մը չհակադրուելու միտումը թէ՛ բառագիտութեան եւ թէ՛ ձեւաբանութեան մակարդակներուն վրայ: Աշակերտը հետզհետէ կը զանազանէր հիմնական բառամթերքի իմաստային, կիրառական, ձեւաբանական մասնակի տարբերութիւնները ու միայն արեւելահայերէնին յատուկ բառերը (վայրկեան-րոպէ, ճերմակ-սպիտակ, պարպել-պարապել, ձգել-զցել, ըսել-ասել, դգալ-գդալ, հով-քամի, երեխայ-մանուկ, լեռ-սար, գիր-տառ, հէնց, ջան եւ այլն): Քերականութեան դասագիրքերը մերձեցման եզրերը գրական լեզուի կանոնակարգին մէջ յամառօրէն կենդանի պահելու միտումով թելադրեցին հոլովական ու հնչիւնափոխութեան այնպիսի տարբերակային ձեւեր, որոնք աւելի յատուկ են արեւելահայ գրականին: Լեւոն Շանթ իր «Քերականութիւն» գիրքին մէջ շատ աւելի համարձակ քայլ առաւ: Ան հիմք ունենալով արեւմտահայ խօսակցական լեզուին մէջ գոյութիւն ունեցող, բայց գրականին կողմէ դուրս դրուած տրականաձեւ ուղիղ ինդիքի պարագան՝ թելադրեց գրել՝ ես քեզի կը սիրեմ, դուն ինծի կը փնտռես կաղապարը, ընդհուպ մերժելով հայցական հոլովաձեւի առկայութիւնը դերանունական հոլովակարգին մէջ: Շանթի մահով ալ վերջ գտաւ Շանթի դպրոցին մէջ իրագործուող այս մօտեցումը: Զայրենիք-Սփիւռք բնականոն յարաբերութիւններու պայմաններու պարագային, կը կարծեմ, այդ տարիներուն՝ մերձեցման շատ աւելի մեծ ու կայուն ձեռքբերումներ կրնային ունենալ մեր երկու գրականները:

Սփիւռքը, իր արեւելախօս թէ արեւմտախօս հատուածներով, խորհրդային վարչակարգի հետ ամենաջերմ թէ ոչ մէկ պաշտօնական յարաբերութիւն ունեցող հատուածներով, չվարանեցաւ ու չզլացաւ տրամաբանական ու առողջ մերձեցման գործընթացին մէջ լուրջ մեխեր մխրճող հայաստանեան երեք երեւոյթներուն դէմ բարձրաձայն բողոքելէ ու կեցուածք արտայայտելէ:

Ուղղագրական բաժանումը,

Օտար եզրոյթներու անկասելի առատացումը,

Արեւմտահայերէնի հանդէպ անհրաժեշտ կեցուածքի բացակայութիւնը:

ՆԵՐԿԱՅԻՍ

Ներկայիս, ամբողջ հայութիւնը բոլորովին նոր իրադրութեան մը մէջ կը գտնուի: Կայ Չայաստանի Չանրապետութիւնը՝ իր Ազգային ժողովով, որ Չամազգային բոլոր հիմնահարցերը անկաշկանդ քննարկելու կարելիութիւնը ունի: Լեզուի հարցով հսկայական հարցեր կան եւ հայրենիքի մէջ, եւ դուրսը, թէ՛ արեւմտախօս, թէ՛ արեւելախօս մեր մեծ զանգուածներու շրջանակներուն մէջ: Չարցեր, որոնք երեւան եկան գլխաւորաբար յետ անկախացման շրջանին, ատոր իբրեւ հետեւանք կամ զուգարիպաբար:

– Նախկին ներքին գաղութներուն վրայ եկաւ անելալու ու օրըստօրէ անելի բազմանալու արեւմտեան երկիրներու մէջ ու քիչ մը ամէն տեղ կազմուող արեւելախօս բազմամարդ գաղութներ, որոնք տակաւին հայերէնի ուսուցման եւ հայեցի դաստիարակութեան գոհացուցիչ պայմաններ չեն կրցած ստեղծել եւ ատիկա՝ տարուէ տարի ճակատագրական կրնայ ըլլալ:

– Խառն գաղութներու մէջ արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի ներդաշնակ ուսուցում ջամբելու հարցը խիստ այժմեական կը դառնայ: Նոյն դպրոցին մէջ աշակերտութիւնը բաժնելու ու դասերը առանձին վարելու գործընթացը հարուած է մերձեցման որեւէ նկրտումի ու կրնայ քաղաքական իմաստով ալ տարանջատիչ գործօն հանդիսանալ մեր ազգային Դատի ճանապարհին վրայ: Ոչ ոք թող ըսէ, որ ասիկա ներգաղութային կամ ներդպրոցական հարց է:

– Արեւելահայերէնը մասամբ հեռանալով ռուսերէնի իբրեւ գերակայ լեզուի հանգամանքէն՝ հետզհետէ կը մխրճուի անգլերէնի գերակայութեան տակ, որն ալ ոչ միայն օտար բառերու քանակը կ'աւելցնէ, այլ նոյն բառի տարբեր լեզուներէ եկած ըլլալու հնչիւնական ու տառադարձման տարբերակներու խառնիճաղանճ մը կը ստեղծէ: Այս հոսանքին առջեւ մեր լեզուի բառակազմութենէն ու արեւմտահայերէնի փորձէն օգտուելու հրամայականը քիչ-քիչ առաջ կը մղուի:

– Արեւմտահայերէնի ուսուցման ու զարգացման համար լուրջ մտահոգութիւններ ծնան՝ իբրեւ հետեւանք Մերձաւոր Արեւելքի մեր մեծագոյն գաղութներու մեծ ցնցումներուն, արտագաղթին ու ցրուումին: Արեւմտահայերէնը, որ մեր ժողովուրդի մէկ հատուածին հայապահպանութեան ամենէն ապահով կռուանն է, գոյատեւելու ու նոր կեանքի կոչուելու հրամայականին առջեւ կը գտնուի: Պետք է բարձրաձայնել նաեւ, որ երկրաշարժ, անկախութիւն, Արցախեան պատերազմ եւ այլն, Սփիւռքի ներուժը տարերային ընթացքով ուղղորդեցին դէպի Չայաստան, ու բարձի թողի ենթարկուեցան մեր կրթական, մշակութային հաստատութիւններն ու կարիքները: Ինչի՞ հետեւանք է Լիբանանի, Եգիպտոսի մեր դպրոցականներուն օտար վարժարաններ խուժելու երեւոյթը, հոս ու հոն դպրոցներու, թատրոններու, թերթերու փակումը: Սփիւռքի գերատեսչական մարմիններն ալ հոս ունին իրենց մեղքի բաժինը: Չայերէն գրողը իր տան չորս պատերէն դուրս գոյութիւն չունի, մինչ օտարագիր հեղինակներու փառաբանութեամբ կը լեցուին մեր թերթերու սիւնակները, անոնց հմայքով կը գիտովանան մեր ոսկեղինիկի աշակերտները, հիւրախաղերու հրաւերով կը ծախսուին երեւակայական գումարներ, մինչ մեր թատրոնը կը փակուի, բեմադրիչը ուրիշ գործի կը նայի: Ոչ հեռաւոր անցեալին կրթաթոշակ վճառել չկարողացողներուն բացը կը գոցուէր լռիկ-մնջիկ: Սփիւռքը իր հարիւրաւոր դպրոցները պահելու այնպիսի փորձ ունի, որ կրնայ պետութիւններու նախանձը շարժել: Հիմա, անելի քան երբեք, սփիւռքահայ դպրոցը համազգային հոգատարութեան ու զօրակցութեան պէտք ունի: Սփիւռքը, թէ՛ արեւմտախօս, թէ՛ արեւելախօս, ամենօրեայ դպրոցներ հիմնելու եւ

պահելու անյետաձգելի անհրաժեշտութիւնը ունի: Կրթութեան ասպարեզին մէջ համազգային նեցուկի պետք ունի: Եթէ հայրենիքը Սփիւռքի այս կարիքներուն հանդէպ հասկացողութիւն չցուցաբերէ, վաղը հայրենիքին ձեռք երկարող Սփիւռք պիտի չգտնէ:

– Նորագոյն մտահոգութիւններէն մէկն ալ հայրենիքի մէջ արեւմտահայերէնի տեղի փնտռուքն է: Դեռ մինչեւ երեկ ա-րեւմտահայերէն հիմնական կր-թութիւն ստացած, արեւմտահայերէնը կրող զանգուած մը կայ հոս: Ի՞նչ պիտի ըլլայ այդ ժառանգութեան ճակատագիրը հայրենիքի մէջ. կը կրկնուի՞ 1946ի հայրենադարձութեան, միայն մէկը յիշենք, վերջին վարագոյրը, թէ...

Այս բոլոր նոր մտահոգութիւնները աւելի եւս անհրաժեշտ կը դարձնեն հինէն եկող մեր լեզուական հիմնահարցերու լուծում բերելու, մեր երկու հատուածներու ճիգերը համակցելու ու գրականներու մերձեցման շատ աւելի պատասխանատու կեցուածքով մօտենալու աշխատանքը:

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ,

Ի՞ՆՉ ԿՎԿՆԿԱԼՈՒԻ

Յետ անկախացման շրջանին արեւմտահայերէնի հանդէպ հետաքրքրութիւնը աւելի սուր արտայայտութիւն գտած է մեր հայրենի իրականութեան մէջ. ատիկա կ'արտայայտուի հետեւեալ մակարդակներով.

– Արեւմտահայերէնի ուսումնասիրութեամբ կը զբաղին մեծ թիւով լեզուաբաններ, կ'ուսումնասիրուի արեւմտահայերէնը իր բոլոր երեսներով, հնչիւնաբանութեանը, բառապաշարով, քերականութեամբ, շարահիւսական իւրայատկութիւններով, արեւմտահայ եւ սփիւռքահայ գրողներու լեզուն, կը հրատարակուին ոչ քիչ թիւով բառարաններ, արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի զուգարդական քերականութիւններ: Այս ուսումնասիրութիւններուն մէջ արեւմտահայերէնի պատկերը գլխաւորաբար տրուած է կամ կը տրուի համաժամանակեայ կտրուածքով, ուր կ'երեւին արեւմտահայերէնի զարգացման բոլոր բազմազանութիւնները: Ու բնականաբար այդպիսի տուեալներով քերականութիւնը պիտի յանգի բոլորովին այլ պատկերի մը, որ չի համապատասխաներ արեւմտահայերէնի արդի վիճակին: Ուշադրութեան արժանի է այն փաստը, որ սփիւռքահայ գրականութեան, մանաւանդ արձակի վերջին կէս դարը գրեթէ բացակայ է այս ուսումնասիրութիւններու շրջանակին մէջ՝ Յակոբ Պալեան, Գրիգոր Պըլտեան, Զրանդ Մարգարեան, Մովսէս Պչաքչեան, Յակոբ Միքայելեան, Պօղոս Սևապեան, Ռուբէր Զատտեճեան, Մկրտիչ Մարկոսեան, Գեորգ Աբելեան, Արա Արծրունի, Վեհանոյժ Թեքեան, Մարուշ Երամեան, Ժամանակակից մամուլը, մանաւանդ գրական հանդէսները: Ժամանակակից արեւտահայերէնը մեծաւ մասամբ անձանօթ է մեր լեզուաբանաասերներուն, գրեթէ երբեք լուսարձակի տակ չ'են առնուած գիտական հանրամատչելի գրականութեան լեզուն՝ բժշկական, առեւտրական, երաժշտական եւ այլն, այդ մարգերուն նուիրուած մամուլի մնայուն էջերը թէ առանձին հրատարակութիւնները: Գերազանցապէս համաժամանակեայ կտրուածքով բերուած զուգորդութիւններու հիմքով ոմանք հսկայական քանակի կը վերածեն մեր երկու գրականներու տարբերութիւնը ու կարծես մրցակցութեան

Ելած են իրարու հետ տարբերութիւններու թիւը բազմապատկելու աշխատանքին մէջ: Օրինակ՝ բառամթերքի մէջ իբր արեւմտահայերէն կը բերուին հարիւրաւոր-հարիւրաւոր բառեր, որոնք ոչ մէկ ձեւով կ'առնչուին արեւմտահայերէնի արդի որակին հետ, կամ կը բերուին քերականական այնպիսի ձեւեր, որոնք օրին մերժուած են արեւմտահայ քերականութեան կողմէ: Մէկ խօսքով, արեւմտահայերէնի ճանաչման գործընթացը տակաւին ճիշդ հունի մէջ չէ մտած, ու այդ բառարաններն ու քերականութեան գիրքերը կարելի չէ հրամցնել սփիւռքահայ դպրոցին իբրեւ ձեռնարկ: Պետք է նշել, որ այդ հրատարակութիւններէն ոմանք անհատական նախաձեռնութիւններ են, ուրիշներ, մեծ մասով, երաշխաւորուած են Պետական համալսարանի, Մանկավարժական համալսարանի, Հր. Աճառեանի անուան լեզուի ինստիտուտի եւ այլ հիմնարկներու կողմէ ու կը վայելեն սփիւռքեան աղբիւրներու աջակցութիւնը:

Պետական մակարդակով հետաքրքրութիւնը ակնբախ է. այստեղ կարելի չէ չխօսիլ սփիւռքի նախարարութեան հովանաւորութեամբ ու անմիջական գործակցութեամբ՝ Գիտութիւններու կաճառի լեզուի հիմնարկի, Երեւանի Պետական համալսարանի, Համազգայինի եւ այլ մարմիններու համատեղ կազմակերպած գիտաժողովներու մասին, որոնք նիւթ կ'ընեն մեր գրական լեզուները ու անոնց մերձեցման հարցերը: Ասոնք անկասկած կարելոր իրագործումներ պետք է նկատել հարցը սեղանին վրայ դնելու, ընկալելու ու մտահոգութիւնները ճանչնալու համար:

Այս բոլորը՝ շատ լա՛ւ, ողջունելի՛: Կարելի է թուել բազմաթիւ իրագործումներ. խորհրդային տարիներուն մենք նման գործունեութիւն չէինք կրնար պատկերացնել: Փա՛ռք մեր անկախութեան:

Սակայն իրողապէս ի՞նչ կը կատարուի լեզուական մերձեցման գետնին վրայ: Վերոնշեալ բոլոր միցոցառումները ուսումնասիրութիւններէ անդին չեն անցնիր, ու այդ պատճառով ալ շատ շրջանակներ, ամենէն առաջ, սփիւռքահայ շրջանակներ թերահաւատ են անոնց նկատմամբ, որովհետեւ իրօք, սփիւռքահայ մարդը նախ կեցուածք կը պահանջէ կենդանի արեւմտահայերէնի նկատմամբ. չի բաւեր ըսել, որ արեւմտահայերէնը հայերէնի գրական լեզուի ճիւղերէն մէկն է, Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուն հայերէնն է, ու այդ հասկացութեան մէջ կը մտնէ նաեւ արեւմտահայերէնը, որ արեւմտահայերէնի գոյատեւման մէջ հայրենիքը իր դերը պետք է ունենայ եւ այլն:

Արեւմտահայերէնի նկատմամբ իրական կեցուածքը ամենէն առաջ արեւմտահայերէնի կիրառութեան իրական պայմաններ ստեղծելուն մէջ կը կայանայ.

– Արտաքին թէ սփիւռքի նախարարութիւնը բան փոխա՞ծ է խորհրդային շրջանէն եկած իր մօտեցումներուն մէջ: Արեւմտահայերէնը ի՞նչ տեղ ունի երկրի պետական-դիւանագիտական գործառնություններուն, արտասահմանի մեր երկրի դեսպանատուներուն եւ հիւպատոսարաններուն մէջ: Մեր դեսպանատուներուն տեղոյն զաղութներուն յղուած բոլոր թղթակցութիւնները, հրաւերներն ու յայտարարութիւնները երբեւիցէ եղա՞ծ են արեւմտահայերէն եւ աւանդական ուղղագրութեամբ: Սփիւռքի նախարարութիւնը ինչպե՞ս կը բացատրէ այս կացութիւնը: Կարիք չկա՞յ... Երեկ գիշեր մինչեւ առտու նստանք, Համահայկական Հիմնադրամի մարաթոնին հետեւեցանք, խօսակներէն մէկը անգլիախօս էր, իսկ միւս երկուքը Հայաստանէն՝ արեւելահայերէն. Սփիւռքին դիմող ձեռնարկին մէջ արեւմտահայերէնի խօսնակ գտնե՞լն է դժուար Լոս Անճելըսի մէջ, թէ աւելորդ է: Կը

սպասուի, կ'ակնկալուի, որ արեւմտահայերէնը իր գործածութիւնը ունենայ դեսպանատուններու եւ հիւպատոսարաններու մէջ, իր տեղը ունենայ պետական-հասարակական ոլորտներու մէջ, ոչ միայն բանաւոր, այլեւ գրաւոր խօսքով:

– Կրթական նախարարութիւնը բան փոխա՞ծ է խորհրդային շրջանէն եկած իր մօտեցումներուն մէջ: Արեւմտահայերէնը երբեւիցէ տեղ գտա՞ծ է նախակրթարաններու մէջ, ինչպէս որ արեւելահայերէնը, ակնարկեցինք, տեղ ունի սփիւռքահայ վարժարաններուն մէջ, մանկապարտեզէն սկսեալ: Արեւմտահայերէնի բացակայութիւնը նախակրթարաններէն ներս կը շարունակուի յետ անկախացման տարիներուն եւս: Անշուշտ, հայրենի միջնակարգ դպրոցին մէջ արեւմտահայ եւ սփիւռքահայ գրականութիւնը ունի ծրագրային իր համեստ բաժինը: Կը կարծենք, որ ասիկա ուշ է ու անբաւարար՝ հայրենաբնակ մեր դպրոցականները արեւմտահայերէնին հաղորդ պահելու համար: Եթէ չհաշուենք առանձին ճիգի մը կամ հայրենագիտական բարձրագոյն ուսման մը պարագան, հայրենաբնակ մեր հայրենակիցներուն մեծամասնութիւնը հեշտութեամբ պիտի չկրնայ աղերս պահել արեւմտահայերէն հրատարակութիւններու հետ, նոյնիսկ եթէ այդ հրատարակութիւնը կատարուած է նոր ուղղագրութեամբ, ալ ուր մնաց՝ եթէ տպագրուած է անանդական ուղղագրութեամբ: ...Վերջերս կը խօսուի արեւմտահայ թեքումով դպրոցի մասին: Ատիկա մերձեցում չեմ նկատեր ես, ընդհակառակն: Արեւմտահայերէնը տարբեր լեզու չէ. հայերէն է. այս տարանջատիչ ըմբռնումը պետք է վերանայ: Հայրենի դպրոցականը նախակրթարանէն սկսեալ քայլ առ քայլ անհրաժեշտաբար պետք ընտելանայ արեւմտահայերէնին իբրեւ համազգային արժեքի, իբրեւ գրական հայերէնի մէկ ճիւղին, ընտելանայ անոր, անկախ անկէ թէ ինչ ծագում ունի՝ արեւմտահայ՝ է, թէ արեւելահայ: Ատիկա ազգային արժեքէ մը սերունդը զրկելու համազօր արարք է ինծի համար: Կը կարծենք, որ մեր երկու գրական լեզուներու մերձեցման մեր ճիգին մէջ մենք մասնակից պետք է դարձնենք նոր սերունդը: Լաւ կ'ըլլայ, որ մերձեցման քայլերէն մէկը ըլլայ սփիւռքահայ դպրոցի փորձին որդեգրումը նաեւ հայրենի հանրակրթական դպրոցներուն մէջ: Ի՞նչ բան կը խանգարէ, եթէ մեր հայրենի հանրակրթական վարի կարգերու դասագիրքերուն մէջ դպրոցականը կարդայ Յակոբ Պարոնեան, Երուանդ Օսեան, Մուշեղ Իշխան, Չարեհ Խրախունի, Չահրատ եւ այլն ու պարբերաբար ճանչնայ արեւմտահայերէնի մատի վրայ համրուող քերականական տարբերութիւնները ու վերածէ արեւմտահայերէնի: Ծուռ նստինք, շիտակ խօսինք. հիմա ինծի ըսէք, հայրենաբնակ դպրոցականը է. դասարանին Սունդուկեանի «Պեպոն» պիտի կարդայ, Չարենցի «Տաղարան»-էն ամենէն բարբառայինը, ու պիտի չկարդայ Չարդարեանի «Չարնուած որսորդը», Վարուժանի «Օրհնութիւն»ը, Մեծարենցի «Հիւղը»: Այստեղ միայն մէկ տրամաբանութիւն կայ. արեւմտահայերէնը պետք դուրս մնայ: Ատիկա արեւմտահայերէնը օտարել կը նշանակէ, մինչդեռ մեր գերագոյն նպատակն է սորվեցնել, որ հայերէնը մէկ է, Վարուժանն ալ հայերէն գրած է՝ հայու ու Հայաստանի մասին, Թումանեանն ալ: Եթէ Սունդուկեանի հայերէնը փարսախներով հեռու է Պարոյր Սեւակի ժամանակակից արեւելահայերէնէն, Վարուժանի եւ Մեծարենցի հայերէնը շատ անելի մօտիկ է:

Ուրիշ կարելոր հարց մըն ալ: Այդ քաղուածքները պետք է բերուած ըլլան աւանդական ուղղագրութեամբ, որպէսզի դպրոցականը դեռ վաղ տարիքէն կարողանայ ընտելանալ անոր ընթերցանութեան: Ի դէպ, «Մայրենի» շարքի Ե. կարգի դասագիրքին նիւթերէն մէկն է «Վահագնի Ծնունդը», որ բերուած է գրաբար եւ աւանդական ուղղագրութեամբ:

Քաղուածքին կ'ընկերանայ նաեւ արեւելահայերէնի վերածումը: Ուրեմն կարելի է նաեւ արեւմտահայ ու սփիւռքահայ գրուածքը բերել աւանդական ուղղագրութեամբ: Քանի մը վարժութիւններէ ետք դպրոցականը պիտի ճանչնայ քանի մը տարարժէք գիրերու հնչիւնները ու ածպարարութիւն չտեսնէ անոր մէջ:

Դպրոցէն պետք է սկսիլ: Ի դէպ, վաթսունականներէն ի վեր Հայաստանէն Սփիւռքի դպրոցներուն համար նախակրթարանի դասագիրքեր կ'ուղարկուէին. անոնց մէջ կողք-կողքի դրուած էին արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը: Ես չեմ հասկնար, թէ ի՞նչ որ կարելի էր հրամցնել սփիւռքահայ դպրոցականին, ինչո՞ւ արտօնեալ չէ հայրենի մեր դպրոցականներուն համար:

Բուհական մակարդակով որոշակի ժամաքանակ մը տրամադրուած է արեւմտահայերէնի ուսուցման: Այստեղ կարելոր է նշել, որ երբ աներկբայօրէն գրական լեզուի ճիւղերէն մէկը ըլլալու համոզում կայ, ինչո՞ւ արեւմտահայերէնը արեւելահայերէնի կողքին, անոր հետ, համատեղ ու համընթաց եղանակով, եւ ոչ թէ առանձին, տեղ չգրաւէ բուհական ծրագիրներուն մէջ: Ի՞նչ կը նշանակէ հայոց լեզուի համալսարանական ուսում ստանալ, առանց արեւմտահայերէնի հիմնաւոր ուսուցման: Ուսանողութեան մօտ արեւմտահայերէնի հանդէպ հետաքրքրութիւնը նաեւ ունի արտագնայ աշխատանքի պարագային Սփիւռքի մեր դպրոցներուն մէջ աշխատանք ունենալու ձգտումներ: Այս ձեւով ինչպէ՞ս կարելի է ինքնահամոզում գոյացնել, որ մենք ճիշդ վերաբերմունք կը ցուցաբերենք արեւմտահայերէնի նկատմամբ:

Փաստ է, որ Հայաստանի մէջ սփիւռքահայ ուսանողներուն աւարտական թէզերն ու ատենախօսութիւնները բարեկամեցողութեամբ ընդունելի կը դառնան արեւմտահայերէնով եւ աւանդական ուղղագրութեամբ, բայց կան որոշ սահմանափակումներ: Եթէ արեւմտահայերէնը գրական հայերէն է, ինչո՞ւ այս սահմանափակումը: Կը կարծեմ, որ սփիւռքահայ ուսանողներուն աւարտական թէզերն ու ատենախօսութիւնները պարտաւորիչ կերպով արեւմտահայերէնով եւ աւանդական ուղղագրութեամբ պետք է ըլլան, մանաւանդ այն պարագային, երբ նիւթն ալ արեւմտահայերէնն է կամ սփիւռքահայ գրականութիւնը, ու դիմորդը սփիւռքահայ է կամ արտագնայ աշխատանքի հեռանկարներ ունի: Կը մնայ լեզուի, ուղղագրութեան, կետադրութեան եւ գլխագիրի գործածութեան կայուն կանոնակարգի մը պարտադիր կերպով ենթակայ մնալու պարագան: Նկատի պետք է ունենալ սփիւռքեան ուղեցոյց մը: Ատիկա նաեւ գործնական մերձեցման առիթ պիտի դառնայ: Այսօր արեւելահայերէնն ալ ունի կետադրական եւ գլխագիրի գործածութեան հարցեր, չենք խօսիր ուղղագրութեան մասին: Այդ աշխատանքը բնականաբար կրնայ տանիլ երկու գրականներու կետադրութեան ու գլխագիրի գործածութեան միօրինականացած կանոնակարգ մը ստեղծելուն:

Ես խորապէս համոզուած եմ, որ արեւմտահայերէնը հայրենի նախ հանրակրթական ու միջնակարգ դպրոցին մէջ, ապա բուհական մակարդակի վրայ պատշաճ տարողութեամբ

ուսուցման առարկայ պետք է ըլլայ: Անկէ դուրս լեզուի մերձեցման մասին մեր գիտաժողովները կամայ-ականայ սանդի մէջ ջուր ծեծելու կը վերածուի:

Ուրիշ կարեւոր պարագայ մը. իւրաքանչիւր տարեշրջան որոշ թիւով սփիւռքահայեր հայագիտական թեքումով տարբեր մասնագիտութիւններու համար մագիստրոսական ուսման համար կ'ընդունուին Երեւան: Անոնցմէ ոմանք հայկական միջնակարգ ուսում ունին կամ զուրկ են հայկական հիմնական ուսումէ, բայց կ'ընդունուին պարզապէս համալսարանական վկայական մը ունենալուն համար, մինչդէռ չեն ընդունուիր անոնք, որոնք ունին հայկական հիմնաւոր կրթութիւն, առաւել՝ հայագիտական քառամեայ ուսում Սփիւռքի հայագիտական հիմնարկէ մը, որուն ծրագիրը ոչինչով կը տարբերի Երեւանի բուհերէն: Ինչո՞ւ, որովհետեւ այդ հիմնարկը պետական ճանաչում չունի (որովհետեւ զուտ համայնքային հաստատութիւն է) կամ Հայաստանի Հանրապետութեան կրթական նախարարութեան հետ կազմած իր պայմանագրութեան ժամկետը արդէն անցած է: Կարելի չէ հասկնալ այս օրինականութիւնը: Կակնկալուի, որ Սփիւռքի մեր հայագիտական քառամեայ հիմնարկները ճանչցուին Հայաստանի կրթութեան նախարարութեան կողմէ ու անոնցմէ շրջանաւարտները ինքնաբերաբար ընդունուին բակալավորի չորրորդ դասարան, ստանան պետական վկայական ու անցնին մագիստրոսականի:

– Որեւէ ազգային լեզուի ուսուցման գործընթացը կը կառավարուի, կ'ապահովուի պետական գերատեսչութիւններու հովանաւորութեամբ, ու ատիկա ոչ միայն իր երկրի սահմաններէն ներս, այլեւ անկէ դուրս՝ տարասփիւռ իր հայրենակիցներուն ու քաղաքացիներուն համար: Բայց հոս հարց կը բացուի, որ մեր երկիրը, քանի այնքան շատ կը խօսուի մերձեցման մասին, ի՞նչ յանձնարարականներ տուած է արեւմտահայերէնով նիւթերու հեռարձակման, տեղեկատուական պետական հնարաւորութիւններու միջոցով լեզուի ուսուցման տեսա-լսողական նիւթերու պատրաստութեան ու տարածման դաշտին մէջ: Շատ երկիրներու հեռատեսիլի պետական հաստատութիւններ առանձին կայան ունին կամ ժամ տրամադրած են ազգային լեզուի ուսուցման ծրագիրներով: Կը սպասուի, որ պետական հեռուստատեսութիւնը ունենայ զուտ արեւմտահայերէն սփռումներ արեւմտախօս զանգուածներուն համար. արեւմտահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի առցանց ուսուցման մնայուն ծրագիր:

Այս բոլորը իրաւ ենթահող են մեր գրական լեզուի երկու ճիւղերու մերձեցման համար:

ՄԱՔՐԱՉՏՈՒՄԸ ՄԵՐՁԵՑՄԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐԿ

– Որեւէ ազգային լեզուի անաղարտ պահպանման, զարգացման հնարաւորութիւնները ուղղորդելու ու պաշտպանելու դերը պետական գերատեսչութիւններու պարտականութեան մէջ կը մտնէ, որպէսզի հասարակական, առեւտրական, մարզական, մշակութային, տեղեկատուական եւ մնացեալ բոլոր կազմակերպութիւնները ու մանաւանդ մեր դպրոցը, դասագիրքերու հեղինակները պարտ ու պատշաճ ձեւով հոգածու ըլլան լեզուի մաքրութեան, կանոնակարգման ու հարստացման համար: Կը տեսնենք, որ մեր երկրին մէջ լեզուաբանական բոլոր հաստատութիւնները զուտ գիտական աշխարհներու մէջ են, եւ վերջին հաշուով իրենց ուսումնասիրութիւնները կենդանի հայերէնի ջաղացքին ջուր չեն

լեցներ: Ուզենք կամ չուզենք այդպէս է: Արեւելահայերէնը ներկայիս այդ չափացանց կարեւոր իրավիճակին մէջ կը գտնուի: Նայեցէք փողոցներու ցուցատախտակներուն. հայերէնը որքա՞ն տեղ ունի հոն. բացէք հանրակրթական դպրոցի դասագիրքերէն որեւէ մէկը: Ես չեմ հասկնար, թէ ինչպէ՞ս կը հանդուրժենք: Մեր գրական լեզուներու մերձեցման ամենէն ապահով կռուաններէն մէկը լեզուական մաքրութիւնն է: Իսկ լեզուի մաքրութիւնը ներքին աշխատանք է, կապ չունի երկու գրականներու յարաբերութեան հետ: Մաքրենք մեր լեզուն, ու պիտի զգանք, որ մենք աւելի լաւ կը հասկցուինք, աւելի կը մօտենանք իրարու: Այն սփիւռքահայը, որ ոչ շատ հեռաւոր անցեալին հաճոյքով կը կարդար «Յայրենիքի Ձայն» շաբաթաթերթը, ներկայիս ոչինչ կը հասկնայ Երեւանեան մամուլի ծայրայեղ օտարաբանութեամբ, բարբառայնութեամբ ու ժարկոնով գերյագեցած էջերէն... Մենք մեզ իրարմէ կը հեռացնենք:

Գրական արեւելահայերէնի անհարկի օտարաբանութիւններէն մաքրագտումը ինքնին մերձեցման մեծագոյն գրաւականն է:

Կարեւոր կը նկատեմ խօսիլ խօսակցական հայերէնին մասին եւս: Սփիւռքահայը Երեւանի շուկային մէջ ծիծաղի առարկայ կը դառնայ իր հայերէն բառամթերքով, բժիշկին մօտ չհասկցուելու վախ ունի, տունը որեւէ հարցով կանչուած արհեստաւոր-նորոգողին հետ թարգմանիչ մը ապահովելը նախապայման է... Այս դժբախտութիւնը կու գայ մեր տարաբնոյթ խօսուածքներէն ու հայերէն չգիտնալու, այսինքն գրական հայերէնը չգիտնալու, գործ չընելու մեր իրավիճակէն: Ականջ դրէք, միայն Երեւանի մէջ դուք որքան խօսուածքներ կը լսէք, սա ռուսական կրթութեան մարդ է, սա դարաբաղի է, սա գաւառցի է, միւսը՝ ապարանցի, սա՝ սասունցի, սա պարսկահայ է, մեր գրական լեզուն խօսակցականին մէջ վերածուած է գերակայ լեզուի մը կամ տեղական բարբառի մը ուժեղ հետքը կրող խօսուածքի մը... Բայց կայ, չէ՞, արեւելահայերէնը, Պարոյր Սեւակի, Սիլվա Կապուտիկեանի, Յամօ Սահեանի, Վիգէն Խեչումեանի ու բացում այլոց ոսկեղէն արեւելահայ գրական լեզուն: Նոյնն է նաեւ արեւմտահայերէնի պարագան: Յայրենի մտաւորական մը կ'ըսեր, թէ չկայ արեւմտահայերէն, այսօր կայ սփիւռքահայերէն մը (Եվրեքա՛), որ ամէն տեղ տեսակ մըն է: Զիչ մնաց որ ըսեր ֆրանսահայերէն, ամերիկահայերէն, արաբահայերէն... Անշուշտ որ չարաչար կը սխալի մեր բարեկամը արեւմտահայերէնի մերօրեայ արտայայտութիւնները՝ խօսուածքները, արեւմտահայերէն գրականին հետ նոյնացնելով: Դժուար չէ, կարծեմ, այս դարուն, աչք մը նետել ամերիկահայ, գանատահայ, իրանահայ, ֆրանսահայ առցանց մամուլին վրայ՝ նկատելու համար, որ արեւմտահայ գրական լեզուն տակաւին բաբախող սիրտ է: Բայց ընելիք կայ. Սփիւռքը գրական արեւմտահայերէնը տարածելու, ամրացնելու խնդիր ունի, հայախօսութիւնը նահանջէ փրկելու խնդիր ունի. նոյնն է նաեւ արեւելահայերէնի պարագան Յայաստանի մէջ, ուր ռուսական դպրոցներու սերունդը տակաւին կայ ու մեծ քանակ մը նախկին խորհրդային երկիրներէ եկած հայերու...

Ի դէպ, վերջերս շատ կը խօսուի հայրենիք տեղափոխուած աղետեալ հայոց «ինտեկրման» հարցերու մասին: Բառը իր հերթին: Սփիւռքահայը հայրենիքի մէջ տեղաւորուելու հարցեր կրնայ ունենալ՝ տնտեսական, աշխատանքային, բնակութեան եւ այլ պարագաներու, բայց ոչ երբեք յարաբերութեան, եթէ չըլլայ զինք անպայման «ինտեկրելու» բովանդակագուրկ գերակայութիւնը, եւ ատիկա ամենէն առաջ լեզուական հարց է. «ինտեկրում»ը ինքնաբերաբար կը նշանակէ լեզուի որդեգրում... Անշուշտ այս ընթացքով այդ ալ պիտի ըլլայ, բայց պիտի ըլլայ համազգային արժեքի մը կորուստեան հետեւանքով... Այն կինը, որ դուրսը իր գաւակներուն համար մայր ըլլալու կողքին նաեւ մայրենիի ուսուցչուի էր՝ իր

խոհանոց պիտի «ինտեկրէ» թաւան, ճեզվան, խալատելիկն (սառնարանը-խմբ.) ու մնացեալը՝ արտաքսելով տապակն ու սրճեփը, սառնոցն ու սառնարանը, եւ դեռ... Ամէն պարագայի, նոյնիսկ հակասութիւն մը կայ այս մօտեցումին մէջ. արեւմտահայ մարդու անուան արձանագրութիւնը նոյնիսկ ի սկզբանէ տարանջատիչ գիծ մը ունի, որ կրնայ սերունդէ սերունդ փոխանցուիլ, «չը ինտեկրուելու» հակազդեցութեան տանիլ. Վարդան, Յակոբ, Տիգրան, Մարգար եւ այլ անուններ ունին գրութեան նոյն պատկերը հայերէնի երկու ճիւղերուն մէջ եւս, թէեւ օտար տառերով կրնան տառադարձուիլ տարբեր ձեւով. անուան նոր ուղղագրութեան տառադարձումը հայերէնի աւանդակա՞ն ուղղագրութեան համեմատութեամբ պիտի ըլլայ, թէ անգլերէնի կամ արաբերէնի: Մեր անձնագիրներուն մէջ Վարդան, Յակոբ, Տիգրան, Մարգար անունները Ուարտան, Յաքոպ, Դիկրան, Մարկար տեսնելը ոչ միայն արեւմտահայերէնի նկատմամբ կեցուածքի մը իբրեւ արտայայտութիւնը կ'ընկալէ մեր հայրենակիցը, ոչ միայն իբրեւ «դուն ուրիշ ես» ըմբռնումի մը արտայայտութիւնը, այլեւ անհատական վիրաւորանք:

Մենք պատմական բացառիկ առիթ մը կ'ապրինք. կ'ապրինք համատեղ, ամբնօրեայ յարաբերութիւններու մէջ ենք դպրոցին մէջ, փողոցին մէջ, տունը, մեր երկու գրականները միասին կարդալու, ճանչնալու, սորվելու, զիրար մտիկ ընելու բացառիկ առիթը կ'ապրինք ոչ միայն քանի մը մեծ գաղութներու, այլ մասնաւորաբար հոս՝ հայրենիքին մէջ: Կայ մտայնութիւն, արեւելահայերէնը այն է, ինչ որ է, թող արեւմտահայերէնն ալ իրեն վերապահուած ճակատագիրը ընդունի: Չխառնենք լեզուները: Ասիկա հակազդեցութեան մօտեցում է, չկան անփոփոխ լեզուներ, այդպիսի հայերէն չկայ, լեզուները կը փոխուին, անոր համար ալ կան լեզուական հին ու նոր որակներ, ինչպէս գրաբարը, միջին հայերէնը, բարբառները ու արդի աշխարհաբարն ալ. արդի աշխարհաբարն ալ պիտի փոխուի, ոչ թէ ինքնըստինքեան, այլ երկու գրական ճիւղերու մերձեցմամբ, միախառնումով եւ ոչ թէ հակադրութեամբ: Կենդանի այդ լեզուն ալ պիտի որոշէ, թէ վաղը գրել բայի հրամայականը գրէ՞ք պիտի ըլլայ, թէ գրեցէ՞ք, միանգամի՞ցը պիտի մնայ, թէ մէկէն-ը, տեսել ա՞ պիտի ըլլայ, թէ տեսել է... Լեզուաբանները յաջորդ տասնամեակներուն պիտի որոշեն, թէ ո՛ր է երկու գրականներու համատեղ զարգացման բնական մերձեցումը ու մոցնեն դասագիրներու մէջ, ինչպէս որ մենք՝ արեւմտահայերս, հաներ ենք մեկալ-ն ու մեկալսոնք-ը, արեւելահայերէնի հետ նոյնացեր ենք միւս-ով, հաներ ենք ուզես նէ-ն ու նոյնացեր ենք եթէ ուզես-ով, հաներ ենք մերին-ը, նոյնացեր ենք մեր-ով. Ժողովուրդը պիտի խառնուի, նոյնանայ, ժառանգութիւնը պիտի այլափոխուի դէպի միացեալ ու մէկ հայերէնը, իր մէջ ներառելով գրաբարի, միջին հայերէնի, բարբառներու, արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի բոլոր հարստութիւնները: Հայերէնը պիտի գոյատեւէ:

Աղբիւր՝ ԱՄՊԱՐԷՉ

Տեսակէտ

Արեւմտահայաստանի Ազատագրութեան Մասին՝ Խօսինք Առանց Լեզուագարութեան

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

Ա. ԽՕՍՔԻ ՄԷՋ ԵՒ ԲԵՄԻ ՎՐԱՅ ՍՈՌՑՈՒՈՂ ԷԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔ-ՀՈՂԸ

Բռնագրաւուած Արեւմտահայաստանի ազատագրութիւնը դադրեցաւ հայ ազգային քաղաքականութեան ռազմավարական եւ մարտավարական օրակարգ ըլլալէ, այն օրէն երբ միւրճուեցանք ուրիշները եւ մեզ չանհանգստացնող ցեղասպանութեան ճանաչման եւ բարեսիրութիւն-հայասիրութիւն վերաբերումներու մէջ, որոնք սրահներ եւ ամբօխ կը յուզեն:

Անվաղորդայն վերսկսող յուզումներու պահեր, որոնք չեն առնչուիր հայրենահանման, որ բառակոյտերու մէջ չի յիշուիր անգամ: Այդ յիշեցումը հայրենադարձութիւն ենթադրել կու տայ:

Հայ եւ օտար հանրային կարծիքին կը բացատրե՞նք, թէ ինչ բան է Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան հարցը: Անոր տերը ո՞վ է, ո՞վ եւ ինչպե՞ս պիտի հետապնդէ, ան եզակի՞ է թէ յոգնակի, Հայաստա՞ն թէ սփիւռքներ: Համաշխարհայնացման եւ ուժերու վերադասաւորման մերօրեայ ընթացքին մէջ ինչպե՞ս կը ներկայանայ կամ ինչպե՞ս կարելի է ներկայացնել Արեւմտահայաստանի դատը:

Այս դատը այլ նպատակ է որպէս խորք եւ որակ, Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչումներու հրավառութիւններէն եւ մսխումներէն անդին: Ան Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքականութեան ռազմավարական եւ մարտավարական վարքագիծին մաս կը կազմէ, կրնա՞յ մաս կազմել, ան կ'ուզէ՞, կրնա՞յ այդ դատին տիրութիւն ընել: Սփիւռքները կրնա՞ն, ոչ միայն թուղթէ կապարճով եւ բարձրախօսներու աղմուկով հրապարակ գալով, Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան պայքարին մէջ ընդգրկուի:

Միամիտ չըլլանք. այսօր Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան դատ չի հետապնդուիր, անոր մասին կը խօսուի առաւել կամ նուազ բաժակաճառի պէս, երգերով, կամ յուշագրութեան թատրոն կը բեմադրուի: Ոչ ոք կ'ըսէ, թէ ո՛ր կ'ուզենք հասնիլ Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան հարցով: Եթէ ճշդուած նպատակ մը կայ, ի՞նչ կ'ընենք անոր իրականացման համար:

Ցեղասպանութեան «ճանաչումները» կը փոխարինե՞ն բռնագրաւուած հայաշխարհը:

Այսինքն յառաջիկայ տասը, քսան կամ յիսուն տարիներուն համար ունի՞նք համազգային ծրագիր մը, որ վեր ըլլայ մեր այս կամ այն ձեւի մրցակցութիւններէն, նոյնիսկ տարբեր ձեւերով կը ձգտի՞նք այդ ծրագրի կէտ առ կէտ իրականացման, որուն մասնակցինք մեր տարբերութիւններով: Այս ծրագիրը հայը ինք պիտի մշակէ, ոչ անոնք, որոնց դռները փակուենք փշրանքներու համար:

Ժամանակակիցներս պէտք է պատասխանենք պարզ հարցումի մը. այսօր ունի՞նք պայքարին համար ներդրուելիք բաւարար ուժ: Պիտի կարենա՞նք յառաջացնել «ղեկավարում» մը, որ ներազգային համախոհութեան մը վրայ հիմնուելով առաջնորդէ ազգը որպէս մէկ, իրականացնելու համար Արեւմտահայաստանի ազատագրութիւնը եւ Հայաստաններու միացումը:

Այս հարցումներուն մասին խորհելէ առաջ, պիտի հասկնանք, որ արագօրէն փոխուող եւ զարգացող աշխարհին մէջ, ուր ուժերը կ'աճին մեծ համեմատութիւններով եւ արագութեամբ, անոնք զգացումներով եւ բարոյախօսութեամբ չեն առաջնորդուիր: Ինչպիսի հեռանկարներով եւ հեղինակութեամբ ղեկավարութիւն մը պէտք է, քաղաքական-գաղափարախօսական տեղքային վերջ տալու համար:

Բ. ԱՐԵՄՏԱԳՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՁԱՏԵԼ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԷ

Առաջին Աշխարհամարտի ակարտին, Լօզանի անարգ դաշնագրով, «Արեւելեան Հարց»ի (Question d' Orient) մաս կազմող Արեւմտահայաստանը դադրեցուցին քաղաքական հիմնահարց ըլլալէ: Պատերազմի ընթացքին տրուած խոստումները «յոյսեր» ներշնչած էին, որոնք մարեցան ամբողջ գիշերը սրբապատկերի մը առջեւ մնացած մոմի լոյսին պէս: Թէեւ կան այդ մոմի լոյսի յիշատակով դեռ ջերմացող մաշած դիմագիծով նախկին գաղթականներ, որոնք կը կարծեն ազգ առաջնորդել՝ բազմալեզու խօսքերու գինովութեան անձնատուր ըլլալով:

Հայ ժողովուրդը, իր զանազան տկարացումներով եւ գործնապաշտութիւններով, մոռցաւ, որ Արեւմտահայաստանի այս կամ այն ձեւով բեկոր Կիլիկիան, ուր պետութիւն կազմակերպելու խարխափումներ եղան, այսօր «Հայոց Յեղասպանութեան» ճանաչման յուզիչ նախաձեռնութիւններով բեմի վրայ գտնուող Ֆրանսան լքեց եւ յանձնեց ցեղասպանութիւն եւ հայրենահանում գործած Թուրքիոյ: Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու յաջորդական իշխանութիւնները, տեր չեղան իրենց նախագահ Վուոթո Վիլսոնի ստանձնած իրաւարարական վճիռին: Ի՞նչ բանի կը ծառայէ Ցեղասպանութեան ճանաչման աղմուկը, եթէ նոյն Ֆրանսան քաջութիւնը չունենայ հայութեան նկատմամբ իր գործած սխալը ընդունելու եւ ի հարկին սրբագրելու նախաձեռնութեամբ հրապարակ գալու: Կամ Ամերիկան սեղանի վրայ չդնէ իր նախագահին վճիռը: Նման հարցադրում սփռուքեան եւ հայաստանեան հոգեբանութեան հետ անյարիր է:

Ցեղասպանութեան «ճանաչումներ»ու աղմուկը Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան դատը չի՞ շեղեցներ իր նպատակէն: Հարցում էր:

«Դաշնակիցներ»ուն համար բռնագրաւուած Արեւմտահայաստանը դադրեցաւ քաղաքական խնդիր ըլլալէ, երբ անոնք անկարող եղան ՍԵԼԻԻ դաշնագիրը գործադրելու համար քաղաքական կամք ունենալէ: Այդ վերաբերումը բնական էր պատերազմը աւարտած «դաշնակիցներ»ու շահերու տեսանկիւնէն: Մենք ալ, ազգովին, երեկ եւ այսօր, ցեղասպանութեան ճանաչման հասնելիք տեղ չունեցող զբօսաշրջութեան եւ մխիթարութեան ծեսի ճամբու մը վրայ դրինք մենք մեզ եւ այդպէս ալ կը շարունակենք: Եթէ համայն աշխարհ, Ներառեալ Թուրքիան, հրաշիւք իմն յայտարարէ, որ հայոց դէմ ցեղասպանութիւն գործուած է, հայոց ո՞ր իրաւունքը պիտի վերականգնի:

Իսկ մեր ժողովուրդը, ինքնագոհութեամբ, մտած է մեզ իրաւագրկողներու եւ անոնց մեղսակիցներու նուագած կշռոյթով պարին մեջ, յուզելով դեռ յուզուելու տրամադիր եւ սոսկ այդքանով բաւարարուելու պատրաստ զանգուածները եւ անոնց թաշկինակ ճօճող պարկոթները: Պարի մը տեւողութեամբ չանհանգստացնող բեմադրութիւն, զոր ոմանք կը կոչեն քաղաքականութիւն, ազգի լինելութեան տեսանկիւնէն՝ անբովանդակ, որուն ենթահող կը համարուի «յաւերժական սփիւռքը», որ այսօր դեռ ազգի բեկոր է, բայց վա՞րը...

Ի՞նչ բան պետք է ազգին: Ի՞նչ բան կ'ուզեն այսօր հարիւր տարիէ ի վեր գաղթական դարձած եւ այդ վիճակին վարժուած ազգի անդամները, ի՞նչ կ'ուզեն հայրենիք լքող նոր գաղթականութիւն դարձող ամբոխները: Իրապէս բան մը կ'ուզե՞ն, բառային պղպջակներէ անդին: Պատրա՞ստ են «հայրենատիրութեան» յանձնառութեան, որ կիսամիջոցներով չ'ապրիր: Ան ուրիշներու զոհողութեան գինովութեամբ չբաւարարուող յանձնառութիւն է:

Հայաստանի վերանկախացումը եւ Արցախի հայկական հանրապետութիւնը հայ ժողովուրդի պատմութեան ընթացքին մեջ հանգրուաններ թէ վերջնական կայան: Հայ քաղաքական միտքը այս յստակացումը պետք է ընէ: Պարզ. Հայաստան, Արցախ եւ սփիւռքներ Հայաստաններու միացման խնդիր ունի՞ն, թէ չունին: Այսինքն, հայոց հայրենիքի վերակառուցման մեջ Արեւմտահայաստան կա՞, թէ չկայ: Ցեղասպանութեան ճանաչումները անվաղորդայն իրարանցումներ են, ներագգային ակնթարթային միութիւն ստեղծելու կոչուած, բայց ազգի քաղաքականութեան տեսանկիւնէ ոչ մէկ ձեւով ապագայակերտ են: Ապագայակերտ է Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան համար մղուած-մղուող-մղուելիք պայքարը: Տարբեր ձեւով, հակա-ապագայակերտ է այդ պայքարէն հրաժարումը, թաքնուելով համաշխարհայինացման ստեղծած անյաղթահարելի համարուող արգելներու ետին:

Այսօր Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան դատ չի հետապնդուիր: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան իր կալուածներու տիրանալու առաջադրանքով յարուցած դատը, հողային պահանջը հայ եւ միջազգային կարծիքին համար օրակարգ դարձնելու նախաձեռնութիւն մըն է, Դաւիթ Գողիաթի դէմ, եւ Գողիաթը միայն Թուրքիան չէ:

Փաստ է նաեւ, որ յաջորդական եւ շարունակուող տեղատուութիւններով հայ մարդոց դաստիարակութենէն, երազներէն, առօրեայէն դուրս է Արեւմտահայաստանի դատը: «Ճանաչումներ»ու շարքին, փաստահաւաք եւ յուշագրութիւններ խօսքի եւ թուղթի սպառում են: Հիները կը մոռնան Արեւմտահայաստանի տիրութիւնը, նորերը չեն գիտեր եւ չեն սորվիր: Բացառութիւնները կը նմանին խոպան արտի մեջ ծաղկած հրաշք կակաչի:

Կրնա՞յ պատահիլ, որ հայերը, Հայաստան եւ սփիւռքներ, հայրենատիրական շրջադարձ ունենան, յաղթահարելով ամեն կարգի լքումները, հրաժարումները, գործնապաշտութիւնները, մանր փառասիրութիւնները եւ անոնց հետեւող ուրացումները:

Հայրենատիրութեան յանձնառութիւնը պատասխանն է ուրացումներու:

Հայրենատիրութիւնը կ'արտայայտուի արտագաղթի անբարոյութեան կասեցումով եւ սփիւռքները վերջնական համարելու ախտավարակ հոգեբանութեան քանդումով եւ հայրենադարձութեամբ:

Այս ընելու համար հոգեբարոյական յեղափոխութիւն մը պէտք է՝ ընդդէմ «մենք ալ լաւ ապրելու իրաւունք ունինք»ի: Այդ յեղափոխութիւնը թաղի նպարավաճառը պիտի չիրականացնէ, այլ խորենացիի դպրոցը յաճախած վաւերական ղեկավարութիւնը:

Գ. ԱՐԵՄՏԱՅԱՅԱՍՏԱՆԸ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԲԱՐՂՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍ

Արեւմտահայաստան մաս կը կազմէ շրջանային բարդ խնդիրի մը, որ յառաջացած է թուրք-թաթար-մոնկոլական ներխուժման հետեւանքով ստեղծուած օսմանեան կայսրութեան, որ պատմական, մշակութային եւ ցեղային ոչ մէկ հիմք ունի, ոչ մէկ բանի շարունակութիւն էր, բիրտ ուժի վրայ հիմնուած եւ արիւնահեղութիւններով ու անարդարութիւններով ոտքի մնացած: Հակառակ յաջորդական պատերազմներու եւ ըմբոստութիւններու, խորհրդաժողովներու եւ որոշումներու, դարեր տեւած թնճուկը չէ լուծուած: Այսօր ալ ան գոյութիւն ունի:

Ազգայնամոլական-կրօնական հիմերու վրայ շարունակուող պետութիւն մը կը տեւէ ասորիներու, յոյներու, քիւրտերու, հայերու եւ արաբներու գողօսին ու թողօսին վրայ: Ժամանակակից իրադարձութիւնները ցոյց կու տան, որ Թուրքիան դեռ կը փայփայէ «կայսրութիւն» դառնալու ցանկութիւններ, դրացի երկիրներու հաշւոյն ընդարձակուելու համար, ձեռք բերելու համար նաւթահանքեր: Դեպի արեւմուտք ընդարձակուելու իր քաղաքականութեան արդիւնք է Կիպրոսի մէջ ստեղծուած «թրքական պետութիւնը», ներխուժած քառասուն հազար թուրք զինուորներու ներկայութեամբ: Միաժամանակ, ձգտելով Եւրոմիութեան անդամութեան, Թուրքիան կը հետապնդէ Եւրոպային տիրելու օսմանեան երազը, երազ, որ կանգ առած էր Վիեննայի դռներուն առջեւ, 14 Յուլիս 1683ին: Թուրքիան այդ քաղաքականութիւնը հետապնդեց Սուրիոյ եւ ընդհանրապէս շրջանի ապակայունացման նպաստելով, ջլատարարուած բայց գաղտնիք չէողոյ մեղսակցութեամբ «Իսլամական պետութեան», անոր գրաւած շրջաններէն հում նաւթի արտածումը դիւրացնելով եւ զէնք տրամադրելով:

Թուրքիան մեծպետական քաղաքականութիւն կը վարէ իր սովորական պատեհապաշտութեամբ՝ իր սահմանները ընդարձակելու համար: Գաղտնիք չէ ոչ ոքի համար:

Իսկ Ռուսիան եւ Արեւմուտքը օր մը իրենք գիրենք պիտի գտնեն պատմութեան կրկնուող դիպաշարի մը առջեւ, իրենց յաջորդական բարեմիտ ընկրկումներու հետեւանքով, ինչպէս

այդ տեղի ունեցաւ Երկրորդ Աշխարհամարտի նախօրեակին նացիական Գերմանիոյ հետ: Եթէ այս բաղդատութիւնը համեստօրէն կր-նանք ընել մենք, անկասկած կրնան ընել, կ'ընեն, քաղաքականութեան եւ ռազմավարական հաւասարակշռութիւններու մասնագետները, որոնք երկիրներուն մէջ շատ կը խօսուի մարդասիրութեան, մարդկային իրաւանց, օրէնքի եւ ժողովրդավարութեան մասին: Չարմանք կը պատճառէ այն, որ Թուրքիան եւ միւսները քաղաքական խաղին չեն մասնակցիր նոյն կանոններով եւ խաղադաշտին մէջ իրարանցում կ'ըլլայ:

Թրքական պատեհապաշտութեան նորագոյն օրինակը քիւրտերու դէմ շղթայագերուած պատերազմն է, «Իսլամական պետութեան» դէմ կռուելու թափանցիկ պատրուակով:

Միշտ կը զարմանամ, որ ինչո՞ւ միջազգային համաժողով մը չեն գումարեր Թուրքիոյ կողմէ իրաւագրկուած եւ ճնշուած ժողովուրդները, հասարակաց դիրքորոշում մը ունենալու եւ միջազգայնացնելու համար իրենց հարցը, որ մասնակի չէ, շրջանային է, հետեւաբար կը հետաքրքրէ միջազգային հաւասարակշռութիւնը եւ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը: Այդ համաժողովը պիտի չգումարեն «մեծ»երը:

Իր կայսերական ձգտումներու իրականացման համար Թուրքիան միջոցներու միջեւ խտրութիւն չէ դրած, անոնք կրօնական, ցեղային եւ լեզուական են, Եւրոպայէն մինչեւ Կովկաս, Կեդրոնական եւ Ծայրագոյն Ասիա:

Հարկ է յիշել նախկին նախագահներէն Սուլէյման Տեմիրլէի անկեղծութեան պահու մը ըսած խօսքը, որ Թուրքիան կը տարածուի Ատրիական ծովէն մինչեւ Չինաստան: Երբեմն կացութիւնները այնքան լաւ կը բացատրուին քարտէսներով, նոյնիսկ երբ սպայակոյտի մը ռազմական կանաչ սեղանին առջեւ չենք բոլորուած:

Այդ անծայրածիր ցանկացուած Թուրքիոյ մէջ ինչպէ՞ս յայտնուած են Ս. Սոֆիա տաճարը եւ Աղթամարի Ս. Իսաչ եկեղեցին:

Իրենք զիրենք աշխարհի իրաւարարութեան կոչած «մեծեր»ը կը պատասխանէ՞ն այս հարցումին:

Դ. ԹՈՒՐԹԻՈՅ ԸՆՇԱԾ ԵՒ ԱՆԻՐԱԿԱԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏ ԿՐՆԱՆ ՍՏԵՂԾԵԼ

Թուրքիոյ նոր-օսմանական վարչակարգը հակամարտութեան մէջ է ոչ միայն իր կողմէ ճնշուած եւ անիրաւուած ժողովուրդներուն հետ, այլ նաեւ իր բնակչութեան յառաջադէմ ուժերուն հետ: Կացութեան փտախտը կը բացատրուի իշխանութեան կեդրոնացումով եւ ազատութիւններու աստիճանական վերացումով, որոնք ենթադրել կու տան մոլեռանդութեան եւ ոճիրներու վրայ հիմնուած համակարգի հաւանական փլուզումը:

Թուրքիան ստիպուած պիտի ըլլայ առերեսուելու իր կողմէ անիրաւուած եւ ճնշուած ժողովուրդներու եւ իր լուսամիտ մտաւորականութեան հետ: Իր խաղութիւնները այլեւս գաղտնիք չեն նաեւ անոնց համար, որոնք «պաղ պատերազմ»ի օրերուն կը հանդուրժէին անոնց, զինք կը պահէին զիջումներով եւ առատածեռութիւններով: Ժամանակները

հասունցած են: Իրաւ բանաստեղծները մարգարէներու պէս յայտնատես են: Այս օրերուն պէտք է յիշել Վահան Թէքէեանի տողերը.

«Պիտի իյնաս, կ'իյնաս ա՛լ... Բայց որպէսզի դեռ ճանչնաս

Քու անարգ սիրտըդ ծակող մեծագոյն ցաւը վերջին՝

Պիտի զարնեն քեզ անոնք որ քեզ յաճախ փրկեցին...»:

Այդ պահը դիմաւորելու համար, անիրաւուածներ, իրաւագրկուածներ եւ ճնշուածներ պիտի կարենա՞ն միացեալ ճակատ կազմել, յաղթահարելով իրենց ժամանակավրէպ քէները, օրին չարիքի աղբիւր եղած ազգայնամոլութիւնները եւ մրցակցութիւնները, ոչ թէ յաւելեալ իրաւունքներ ձեռք բերելու համար, այլ վերջ տալու համար դարերէ ի վեր տեւող անարդարութիւններու:

Ո՞վ կամ որո՞նք պիտի նախաձեռնեն:

Հայաստան փաստով ցոյց տուած է, որ համագործակցութեան հաստատումը կարելի է: Քիւրտերը Հայաստանի մէջ է միայն որ կրցած են պետական նպաստով զարգացնել իրենց մշակոյթը, իրենց լեզուով թերթ հրատարակել: Նոյնը կարելի պէտք է ըլլայ շրջանի ժողովուրդներուն միջեւ, ստեղծելով համագործակցութիւն եւ վստահութեան մթնոլորտ, երկխօսութեամբ, նպատակ ունենալով բոլորին բարօրութիւնը, պատմութեան ընթացքին գործուած սխալները միասնաբար սրբագրելու առաջադրանքով:

Անցեալին արդարութիւն հաստատելու ձգտումով դաշնագիրներ ստորագրած երկիրները, նաեւ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը, բարդութիւններու կծիկ դարձած Արեւելքի մէջ խաղաղութիւն կրնան հաստատել, այս անգամ ոչ թէ թնդանօթներու ետին կանգնելով, այլ իրենց իսկ կողմէ հոլովուած մարդասիրական սկզբունքներուն անկեղծ եւ անաչառ կերպով հետեւելով:

Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան հարցը պէտք է հետապնդել շրջանին մէջ խաղաղութիւն եւ համագործակցութիւն ստեղծելու նախաձեռնութիւններով, որ անմիջականէն տարբեր հեռանկարային ղեկավարում կը պահանջէ:

Ժողովուրդները կը հետեւին արդար եւ հեռանկարային քաղաքականութեան մը, եթէ վստահութիւն ներշնչուի, նպատակ ունենալով ժողովուրդներու բարօրութիւնը, զարգացումը, ազատութիւնը եւ խաղաղութիւնը:

Եթէ այս վստահութիւնը ստեղծող ղեկավարում մը չառաջանայ, քաղաքական աւազակութիւնը պիտի շարունակուի, եւ ժողովուրդները պիտի վճարեն անոր գինը:

Քիւրտին, հայուն, յոյսին, ասորիին, արաբին եւ թուրքին համար տարբեր քաղաքականութիւն մը անկարելի չէ: Անոր հետեւող, իրենց անձէն անդին տեսնող անշահախնդիր եւ հեղինակութիւն ունեցող պատմական դէմք եւ դէմքեր կը փնտռուին:

Նաեւ զանոնք լսող ժողովուրդներ, որոնք կը մերժեն կատարուած իրողութիւն համարել չարիքները:

3 Յունուար 2016

Նուագի-ը-Կրան

Տեսակէտ

ՏԵՄԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մեր Գասպար Տէրտէրեան Պէրուր

Անկախութիւն կամ ազատութիւն՝ բացարձակ իրավիճակներ չեն կրնար ըլլալ,

եւ՝ կամայական քմայքներ չեն կրնար նշանակել, կամ՝ անհակակշիռ արարքներու

արտօնութիւն...: Անսահման տիեզերքին մէջ իրապէս գոյութիւն ունեցող բոլոր,

առանց բացառութեան բոլոր տարրերը, իրերը, օդը, հողը, ջուրը, բուսական թէ

կենդանական գոյութիւնները, աստղերն ու միւրրակները՝ կախեալ են իրարմէ,

պայմանաւորուած են իրարմով եւ կը ներգործեն իրարու վրայ, նաեւ՝...

մնայուն շարժման մէջ են ու յարատեւ փոփոխութեան, եւ գոյութիւն չունին

անշարժ, միանգամընդմիջտ հաստատուած բացարձակ ու յաւիտենական

իրավիճակներ...: Հետեւաբար, այս բոլորին միջեւ փոխ-կապակցութիւններն ալ

բացարձակ ձեւ չունին, այլ՝ յարաբերական են եւ յարափոփոխ...: Չմոռնանք որ

խօսքը կը վերաբերի իրապէս գոյութիւն ունեցող աշխարհի մասին: Բ.

Աշխարհամարտի վաղորդայնին տիրող երկբեւեռ աշխարհակարգի երկու

բեւեռներն անգամ՝ գերիզօր ԱՄՆ-ը եւ գերիզօր ՍՍՀՄ-ը, անկախ եւ ազատ չէին

բացարձակապէս, այլ՝ մէկը ոչ միայն անկախ եւ ազատ չէր միւսէն... այլեւ՝

երկուքը անկախ եւ ազատ չէին նաեւ՝ իրենց դաշնակիցներէն. ԱՄՆ-ը՝ ՕԹԱՆ-ի

երկիրներէն, ՍՍՀՄ-ը՝ Վարշաւոյ Ուխտի երկիրներէն...: Ուրեմն, անկախութիւնս

ու ազատութիւնը չունին բացարձակ բովանդակութիւններ, այլ՝ միայն

յարաբերական բովանդակութիւններ...: Եւ՝ եթէ գերիզօրներու անկախութիւնս ու

ազատութիւնը ունին յարաբերական բովանդակութիւն միայն, աւելի փոքրերը եւս

կրնան ունենալ միայն՝ յարաբերական բովանդակութեամբ անկախութիւն եւ

ազատութիւն....:

Եւ՝ եթէ Ալլայերդ Այնշթայն՝ յարաբերականութեան օրէնքը յայտնաբերեց տիեզերքին մէջ, իտալացի մասնագետ դերձակներն ալ՝ զայդ յայտնաբերեցին, անսպասելիօրէն, դերձակութեան մէջ, հագուստներու չափերուն մէջ, յայտնաբերելով, օրինակ՝ թիւ 52 չափին բովանդակած 10 ենթաչափերը, որոնք drop կը կոչուին. թիւ 52 – drop 1, թիւ 52 – drop 2... թիւ 52 – drop 10...

անկախութիւնն ու ազատութիւնն ալ, երբ խօսքը կը վերաբերի իրական ու շօշափելի անկախութեան ու ազատութեան մասին, ասոնց բովանդակութիւնն ալ կրնայ բաժնուիլ ոչ միայն տասնեակ, այլ՝ հարիւրաւոր եւ անելի drop-ներու...:

• • •

Այսօր, Արեւելահայաստանի Գ. Հանրապետութիւնը ունի աշխարհաքաղաքական կարեւոր դիրք մը, սակայն, անոր իշխանութեան վարած ներքին եւ արտաքին քաղաքականութիւնը՝ գրեթէ գեռոյի իջեցուցած է երկրի քաղաքական ներկայութիւնը տարածաշրջանին մէջ, հոս ստեղծելով քաղաքական պարապուրթիւն մը, որ նպաստաւոր չէ Ռուսաստանի համար, որուն ազգային գերագոյն շահերը կը պահանջեն, որ Արեւելահայաստանը ըլլայ հզօր եւ քաղաքական նկատառելի ներկայութիւն մը տարածաշրջանին մէջ, պատուար մը հանդիսանալու համար նախ՝ Թուրքիոյ փանթուրքիստական, եւ ապա՝ Արեւմուտքի դեպի Արեւելք ծաւալելու ծրագրերուն դէմ: Այլապէս՝ այս «պարապ»ը պիտի փորձեն լեցնել՝ կամ Թուրքիան եւ Արեւմուտքը, եւ կամ ալ՝ ինքը Ռուսաստանը... եթէ՝ Գ. Հանրապետութեան իշխանութիւնները իրենք չլեցնեն իրենց երկրին թերացումով յառաջացած քաղաքական «պարապ»ը՝ Թուրքիոյ եւ Արեւմուտքի դիմաց: Արդէն իսկ՝ Փութինի Ռուսաստանը՝ ռազմական եւ տնտեսական մարզերու մէջ, մասամբ միայն լեցուցած է այդ «պարապ»ը, եւ հարկադրուած ըլլալով կը համարձակի քաղաքական ու տնտեսական թելադրանքներ կատարել Գ. Հանրապետութեան օլիգարխիկ իշխանաւորներուն, ինչ որ՝ պարզամիտ հանրային կարծիքին մէջ, ռուսական «տիրապետութեան»

տպաւորութիւն կը ստեղծէ եւ պարզամիտ շարքերուն մօտ կը յառաջացնէ հակա-
ռուսական տրամադրութիւններ, զորս կը չարաշահեն կարգ մը պարզամիտ կամ
չարամիտ արեւմտասէր ուժեր, խորացնելով՝ մեզի համար ազգաքանդ այդ
տրամադրութիւնները եւ պայքարելու կոչ ընելով «ռուսական տիրակալութեան
դէմ»: Եւ, քանի որ Չայաստան առանձինն չի կրնար պայքարիլ հզօր
Ռուսաստանի դէմ, եւ՝ միւս կողմէ, պաշարուած է թուրք-թաթարական
թշնամիներով, կը թելադրեն զինակցիլ Արեւմուտքի «Քաղաքակիրթ» ուժերուն
հետ... մոռացութեան տալով՝ «քաղաքակիրթ» այդ տերութիւններուն
թրքանպաստ եւ հակահայ ու հակառուս փանթուրքիզմի ծրագիրը, որուն
անմիջական եւ առաջին քայլն է՝ Թուրքիոյ եւ Ատրպէյճանի միջեւ հողային
անմիջական կապին հաստատումը՝ Չայաստանի խոչընդոտիս
վերացումովը... որուն պիտի յաջորդէ՝ Ռուսական Դաշնութեան եւ Կեդրոնական
Ասիոյ թրքալեզու երկիրներու պատերազմը Ռուսաստանի դէմ...:

«Քաղաքակիրթ» Արեւմուտքի կողմնակից պարզամիտ կամ չարամիտ
հայաստանցիները զոհ կրնան դառնալ CIA-ի գործակալներու քարոզչութեան,
երբ CIA որոշէ Չայաստանի մէջ կրկնել «գունաւոր յեղաշրջումներու» սենարիոն,
ինչպէս եղաւ Վրաստանի, Ուքրանիոյ եւ Արաբական շարք մը երկիրներուն մէջ
«Արաբական Գարուն» նշանաբանով...: Այս սենարիոն տարիներ առաջ CIA
պիտի բեմադրէր Երեւանի մէջ, չարաշահելով հակաժողովրդական համակարգէն
դժգոհած եւ տուժած զանգուածները, եւ երեւան եկած էր Ալֆրետո Արիաս Բիսկ
անունով CIA-ի գործակալը: Թէ ինչո՞ւ ձախողեցաւ Ալֆրետոյի առաքելութիւնը
Երեւանի մէջ, տողերուս հեղինակին մոլթ մնաց: Բնական է սակայն, որ
Ալֆրետոյի յաջողելուն պարագային, առաջին խոզվարարական ցոյցին իսկ՝
ռուսական զօրքը պիտի գրաւէր Երեւանը իր բոլոր պետական կեդրոններով...:

Արեւմտա-թրքական այս սպառնալիքին դէմ՝ ուրեմն, Ռուսաստանի եւ
Չայաստանի ազգային լինելութեան շահերը կը համընկնին իրարու հետ, եւ
հետեւաբար ալ՝ այս երկու երկիրները բնական դաշնակիցներ են իրարու: Այս

պատմական հաստատ իրականութիւնը կ'ենթադրէ ոչ միայն փոխադարձ
իրերօգնութիւն, այլեւ՝ զիջումներ, եւ՝ կախեալութիւն իրարմէ...: Եւ ուրեմն, եթէ՝
Յայաստանի օլիգարխ իշխանաւորները մնան ապագգային, ոչ-հայրենասէր
տոլարասէր, եւ պատճառ դառնան Յայաստանի տկարացումին՝ ու արեւմտա-
թրքական ներթափանցումին ու հաւանական ներխուժումին դիմաց,
Ռուսաստան չի կրնար ձեռնաձալ մնալ եւ թոյլ տալ այդպիսի սպառնալիք մը:
Ռուսաստան պիտի որոշէ ինք լեցնել Յայաստանի իշխանաւորներու ստեղծած
աշխարհաքաղաքական «պարապ»ը, եւ՝ ահագանգային պահին՝ ինք պիտի
ներխուժէ Յայաստան, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս եղաւ 1920 թ. Նոյեմբեր 29-ին, երբ
փանթուրքիզմը կ'արշաւէր եւ հասած էր Ալեքսանդրապոլ՝ վերացնելու համար
Արեւելահայաստանն ալ, հողային անմիջական կապ հաստատելու համար
Ատրպէյճանի հետ...:

«Քաղաքակիրթ» Արեւմուտք, կամ «Միջագգային Յասարակութիւն»
կոչուածը մեծ ՍՈՒՏ մըն է, գոյութիւն չունի տակաւին...: Բ. Աշխարհամարտի
վաղորդայնին, գոյացած էր երկբեւեռ աշխարհակարգ մը՝ կապիտալիզմի
ճակատի եւ սոցիալիզմի ճակատի երկու բեւեռներով, չկար՝ միակեդրոն
համաշխարհային հասարակութիւն, միաբեւեռ աշխարհակարգ: Սովետ
Միութեան ինքնալուծարումով՝ աշխարհ դարձաւ միաբեւեռ, որ փաստօրէն՝
ամերիկեան իմպերիալիզմի միահեծան աշխարհակալութիւն էր, որ իր
կամքին ենթարկեց Նոյնիսկ՝ ՄԱԿ-ը, ստեղծելով անհակակշիռ եւ
անհաւասարակշիռ աշխարհակարգ մը, որ պատմական կեղծարարութեամբ
կոչուեցաւ «համաշխարհայնացում», բայց իրականութեան մէջ, ամերիկեան
ռազմամով ու բարբարոսային աշխարհակալութիւն էր, որ քարուքանդ ըրաւ չքնաղ
Եուկոսլաւիան, Աֆղանիստանը, Իրաքն ու Սուրիան, եւ Նոյնը պիտի ըներ Նաեւ՝
Լիբանանը 2006 թուի սիոնական ներխուժումով:

21-րդ դարու երկրորդ տասնամեակէն սկսեալ, աւելի ճշգրիտ՝ 2008
թուականին, կապիտալիզմի համաշխարհային կառուցուածքային ճգնաժամով,

այդ բարբարոսային «համաշխարհայնացում»ը սկսաւ իր վայրէջքին ու մայրամուտին, եւ՝ նոր բազմաբեւեռ աշխարհակարգի մը արշալոյսը սկսաւ: Եւ՝ Սովետ Միութեան միջազգային իրաւական անձնաւորութիւնը շարունակող Ռուսական Դաշնութիւնը, Վլատիմիր Փութինի ղեկավարութեան տակ՝ դարձաւ առաջնորդ լրջմոթիվը՝ ամերիկեան իմփերիալիզմին միահեծան իշխանութեան դէմ պայքարող բազմաբեւեռ աշխարհակարգին, նոյնիսքն՝ Յենրի Զիսինճերի խոստովանութեամբ...:

«Քաղաքակիրթ» Արեւմուտքը՝ ամերիկեան իմփերիալիզմի գլխաւորութեամբ, այո՛, զարգացուց միայն իր ռազմարդիւնաբերութիւնը, զանգուածային բնաջնջումի գէնքերով, եւ աշխարհի տարբեր շրջաններու մէջ աւերիչ պատերազմները «արդարացնող» CIA-ի յերիւրած կեղծ տեղեկագրերով: Այս մասին վկայեց նաեւ՝ ամերիկացի եւ ամերիկեան սինեմայի հանրածանօթ դերասան Տասթին Յօֆֆմէնը (Dustin Hoffman)՝ Պերլինի մէջ կայացող ֆիլմերու փառատօսի մը ընթացքին, ըսելով. «Իրաքի դէմ պատերազմը, հիմնուած է CIA-ի կողմէ յօրինուած սուտերու եւ կեղծիքներու վրայ: Նաեւ՝ Վիեթնամի պատերազմը սուտերով սկսաւ եւ իլեց այդքան մեծ թիւով մարդկային զոհեր եւ պատճառեց համատարած աւերումներ, գործածելով զանգուածային բնաջնջման բարբարոսային զինամիջոցներ...»:

Եւ վերջին տարիներուն, յատկապէս Գերմանիոյ մէջ, լոյսին եկան տասնեակ մը լրագրողներու եւ պատմաբաններու համարձակախօս հատորները, որոնք նոյնպիսի վկայութիւններ կը բովանդակեն՝ դիմազերծելով «քաղաքակիրթ» Արեւմուտքը, եւ ամերիկեան ռազմարդիւնաբերութեան շէֆերուն հետ միասին, կը յիշեն նաեւ՝ Իսրայէլի սիոնական լոպպիին դերը ԱՄՆ-ի մէջ:

Հոս յիշենք այդ հատորներէն մի քանին միայն.

Միջազգային յարաբերութիւններու մասնագետ Ճոն Ճ. Միյըրշէյմերի (John J. Mearsheimer) եւ Սթիֆըն Մ. Ուոլթի (Stephen M. Walt) հատորը “The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy” (2006), որուն մէջ կը գրեն թէ ինչո՞ւ ԱՄՆ

Ներխուժեց Իրաք/

«Սատտամ Յիւսէյնը տապալելու որոշումը մինչեւ այսօր դժուար է հասկնալ:

Ճիշդ է՝ որ ան բիրտ բռնակալ մըն էր, երկիւղ առթող յաւակնութիւններով:

Սակայն 2003 թուին, ան դարձեր էր տկար հակառակորդ մը: ՄԱԿ-ի

յաճախակի ստուգումները ընդհատած էին Սատտամի աթոմական զէնքի

ծրագիրը, եւ անոր ստիպած էին ոչնչացնել իր քիմիական ու կենսաբանական

զէնքերու պահեստները: Այդուհանդերձ, Պուշի կառավարութիւնը Սեպտեմբեր

11-ի ծանօթ դէպքին հետեւանքով, որոշում կայացուց յարձակելու՝ արդէն

կործանուող երկրի մը վրայ, որ ոչ մէկ առնչութիւն ունեցած էր Սեպտեմբեր

11-ի յարձակումներուն հետ՝ Յամաշխարհային Առեւտուրի Կեդրոնին (WTC) եւ

Փենթագոնին վրայ: Բայց այստեղ գոյութիւն ունի նաեւ ուրիշ գործօն մը, որ

Էական է, եւ առանց որուն, հաւանաբար այդ ներխուժումը տեղի չունենար:

Յաւանաբար, Իսրայէլի լրապիի գործօնին ճնշումը Պուշի վրայ միակ գործօնը

չէր, բայց ատիկա վճռորոշ գործօն էր... եւ փաստ է այն, որ Զոնտալիզա

Ռայսի արտգործնախարարութեան խորհրդատուն՝ Ֆիլիպ Յելիքով, 2002-ին,

անոր վստահեցուցած էր, որ Իրաք սպառնալիք մը չի ներկայացներ Իսրայէլի

անվտանգութեան համարը...: Ընդհանրապէս, ԱՄՆ-ի արտաքին

քաղաքականութեան վրայ Իսրայէլի լրապիին վճռորոշ ազդեցութեան

փաստին մասին, ամերիկացի հանրաժանօթ թղթակից Մայքել Բիւսլի, 2002

թուի Աշնան գրեց, թէ՛ «Իսրայէլի դերին շուրջ հրապարակային քննարկումի

բացակայութիւնը նման է այն ասացուածքին, որ կ'ըսէ՝ Փիղը սենեակին

մէջն է եւ բոլորը կը տեսնեն փիղը, բայց ոչ ոք կը խօսի անոր

մասին...»...»:

Գերմանացի յայտնի հրապարակագիր եւ խիզախ թղթակից Փեթեր Շէօլ-Լաթուր

իր «Չար Արարքի Անէծքը» խորագրով հատորին մէջ, մերկացնելով

«քաղաքակիրթ» Արեւմուտքի շէֆերու բարբարոսութիւնները Միջին Արեւելքի,

մասնաւորաբար՝ Սուրիոյ մէջ կը գրէ.

«Աշխարհի մէջ վայր մը կայ, ուրկէ գաղտնի հրամաններ կ'արձակուին, հիմնուելով՝ անկլօ-սաքսոն շահերու ի նպաստ դարբնուած կեղծ տեղեկութիւններու վրայ, որոնք կը թողարկուին գաղտնի ֆապրիքաներու կողմէ, եւ այդ հրամաններէն մէկը կը պահանջէ՝ որ Սուրիա ենթարկուի այն կարգ ու սարքին, որ պէտք է համապատասխանէ Միջին Արեւելքի ամերիկեան պատկերացումներուն ու քարտիսագրութեան: Եւ՝ չենթարկուելու պարագային, ոչնչացուի...»: Ես անձնապէս տեղեկացած էր, որ Զիւսիսային Բարոլայնայի մէջ՝ կեղծիքներ եւ սուտեր յօրինող նման կեդրոն մը կայ, բայց այս չի նշանակեր, որ նման կեդրոններ գտնուած չըլլան նաեւ՝ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Իսրայելի մէջ:

Ամենայնդէպս, դեռ Տարա՛ա եւ Զոմս քաղաքներու տեղական խաղաղ ցոյցերուն սկսելէն առաջ արդէն, այդ կեդրոնէն հրաման արձակուեցաւ... որ Դամասկոսի իշխանութիւնը պէտք է տապալուի... առանց այլեւայլի: 2013 թուին, երբ ես այցելած էի Սուրիոյ «Ազատ Բանակ»ի ժամանակաւոր հրամանատարին,– որ կը գործածէր Սուլէյման կեղծանունը –, ան ինծի խոստովանեցաւ հետեւեալը. «Տարա՛այի մէջ ցոյցերը ինքնաբերաբար չսկսան: Ես, անձնապէս՝ ցոյցերէն տարի մը առաջ, հանդիպում ունեցայ Յորդանանի եւ ԱՄՆ-ի ծպտեալ լրտեսներու հետ: Անոնք զիս վստահեցուցին, որ ես ֆինանսապէս ապահովուած կ'ըլլամ՝ եթէ ընդունիմ միանալ Սուրիոյ Ազատ Բանակին, տապալելու համար Սուրիոյ իշխանութիւնը: Այս բանակին անհրաժեշտ խարխիսը տրամադրելու եւ անոր զինումը տեղի պիտի ունենար Յորդանանի հողերուն վրայ: Եւ՝ իրապէս, Սեուտական Արաբիոյ, ինչպէս նաեւ Բաթարի Էմիրութեան լայն ֆինանսաւորումով, եւ՝ CIA-ի անմիջական ղեկավարութեան ներքեւ՝ իրականացուեցաւ խռովարարներու բանակին կազմութիւնը, եւ զինումը՝ ամենէն ժամանակակից պատերազմական զէնքերով: Միայն ատկէ ետք է, որ միջազգային դաւադրութիւնը շղթայագերծուեցաւ Դամասկոսի մէջ իսկ Պաաս կուսակցութեան

իշխանութեան դեմ»: Ուաշինկթընի, Ռիատի, Տոհայի եւ Երուսաղէմի մէջ շատ վստահ էին՝ որ Սուրիոյ մէջ, այս վարձկաններու բանակին հանդէս գալը՝ ռեժիմէն դժգոհացած զանգուածներուն մօտ, համաժողովորդային, անդիմադրելի շարժում մը կը յառաջացնէ, որուն ճնշումին տակ՝ Ասատի եւ ալեւիներու կեանքը, կարճ ժամանակի մէջ, վերջ կը գտնէ: Ահա այսպէս է՝ որ անգամ մը եւս, Արեւմուտքի լրտեսական ծառայութիւնները՝ իրենց փայփայած պատկերացումներուն, ինչպէս եւ ութփիական ծրագրերուն վիժումը տեսան»...:

Գերմանացի յայտնի լրագրող եւ “Die Zeit” շաբաթաթերթի թղթակից Միքայէլ Լիւտերս, 2015 թուին իր լոյս ընծայած «Ան՝ Որ Բամի Յանէ...» (Werden Wind Sait) խորագիրը կրող հատորին մէջ կը դատապարտէ Արեւմուտքի կողմէ Միջին եւ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ կատարուած միջամտութիւններուն ողբերգական հետեւանքները՝ ահաբեկումները, պետութիւններու փլուզումը եւ «Իսլամական Պետութիւն» կոչուած վարձկաններու բարբարոսութիւնները: Այս հատորէն ալ կը կատարենք հետեւեալ մէջբերումները.

«Ով, որ ներկայիս կ’ուզէ հասկնալ Միջին Արեւելքի մէջ «Իսլամական Պետութեան» յառաջիադացումը կայծակնային, Իրաքի դեմ շղթայազերծուած ներխուժումը բարբարոսային, Սուրիոյ դեմ շղթայազերծուած համաշխարհային պատերազմը աւերիչ, ինչպէս նաեւ՝ Իրանի դեմ աթոմական հակամարտութիւնը, ապա՝ ան պետք է ծանօթանայ ԱՄՆ-ի գլխաւորութեամբ Արեւմուտքի վարած քաղաքականութեան: Մասնաւորաբար՝ Բ.

Աշխարհամարտէն յետոյ, այս տարածաշրջաններուն մէջ ԱՄՆ-ի գլխաւորած միջամտութիւններուն: Ճիշդ է թէ՛ այս քայքայիչ հետեւանքները արդիւնքը չեն միայն ԱՄՆ-ի գլխաւորած Արեւմուտքի միջամտութիւններուն, սակայն այդ միջամտութիւններն են վճռորոշ գործօնը, եւ ներկայիս արդէն այդ միջամտութիւններուն հրահրած հրդեհը կը մոլեգնի մի քանի տարածաշրջաններու մէջ»:

«Սկսած 1953 թուականէն, երբ Իրանի մէջ ԱՄՆ-ի եւ Մեծն Բրիտանիոյ գաղտնի գործակալներու միջոցաւ՝ պետական յեղաշրջումը կատարուեցաւ Մուսատտեքի դէմ, զայն «Չար Մարդ» համարելով, Արեւմուտքը միշտ ալ տարածաշրջանի երկիրներու ղեկավարները բաժնած է «Բարի» եւ «Չար» որակումներով. իրեն ենթարկուողները՝ «Բարի», իսկ անկախ մնացողները՝ «Չար», միջազգային մամուլին մէջ, նոյնիսկ՝ ազատական կուչուած մամուլին մէջ: Արեւմուտքը նոյնիսկ «Չար», հրեշաւոր եւ «Յիթլերի Նմանող» որակած է իր դրածոյ ղեկավարները, երբ ասոնք փորձած են անկախանալ Արեւմուտքէն... ինչպէս՝ Սատտամ Յիւսէյնը եւ Պըն Լատէնը, իբր չափանիշ գործածելով՝ Արեւմուտքի «դեմոկրատական արժէքները»...: «Յիթլեր» որակուեցան հետեւեալները՝ Մուսատտեքը, որ 1951-ին ազգայնացուց Իրանի նաւթարդիւնաբերութիւնը, Կամալ Ապտել Նասերը, որ 1956-ին ազգայնացուց Սուէզի ջրանցքը, որուն յաջորդեց անկլօ-ֆրանքօ-իսրայելեան երրեակ նախայարձակումը Եգիպտոսի վրայ, որ կասեցուեցաւ՝ Սովետ Միութեան վերջնագրով... Նաեւ նոյնիսկ՝ Իրանի նախագահ Ահմատինեճատը՝ իր բացայայտ հակա-ամերիկեան եւ հակա-սիոնական կեցուածքներուն պատճառաբանութեամբ: Նաեւ՝ Սուրիոյ նախագահ Պաշար Ասատը՝ իր չենթարկուելուն եւ Իսրայելի դէմ Պաղեստինեան Դատը պաշտպանելուն համար: Եւ՝ վերջապէս՝ Ռուսաստանի նախագահ Վլատիմիր Փութինը՝ իր փրօ-սուրիական կեցուածքին համար: Եւ այս բոլորը այն անհրաւ պատճառաբանութեամբ, թէ՛ «Բարիները իրաւունք ունին պատժելու՝ չարերը»...: Իրանի եւ Ռուսաստանի դէմ պատժամիջոցները «կ'արդարացուին» այս բարբարոսային տոկմայով...: Բայց պէտք չէ մոռնալ, որ Արեւմուտքի Ոստիկանապետը՝ ինք անձամբ, ոչ միայն կը համագործակցի Ալ-Քայիտայի եւ Իսլամական Պետութեան հրեշաւոր չարագործներուն հետ, այլեւ՝ ինքն է զանոնք ստեղծողը, որոնք պէտք է կրեն "Made in USA" պիտակը...»:

«Մենք պետք է մերժենք՝ հակասեմականութիւնը, հակախլամականութիւնը, եւ դիմակայենք այն շրջանակներուն, որոնք կը չարաշահեն եւ կը բռնաբարեն մեր ազատութեան իրաւունքը, որոնց շարքին կը գտնուին Նաեւ՝ բոլոր անոնք, որոնք «քամի կը ցանեն եւ փոթորիկ կը հնձեն» ոչ միայն Արեւելքի, այլեւ՝ ողջ Աշխարհի մէջ, եւ ասոնց ճիշդ տեղը Լահէյի Միջազգային Դատարանն է...: Այն օրը, երբ այս դատարանին առջեւ կ'ամբաստանուին՝ պատերու ետին գործող ամենամեծ յանցագործները, զոնէ անոնցմէ մի քանին, եւ ամենէն առաջ՝ Պուշը, Տիք Չէնին, Թոնի Պլեռը եւ Տոնալտ Ռուսսֆելտը, ապա այդ օրը միայն կրնայ կեանքի կոչուիլ «Արեւմտեան արժեհամակարգ» կոչուածը...»: Իսկ մենք թէ՛ այդ օրը կրնայ սկիզբ մը ըլլալ՝ «Միջազգային Հասարակութեան» կազմութեան, որ կրնայ լրացուիլ ու ամբողջանալ՝ այդ Միջազգային Ատեանին առջեւ ամբաստանելով Նաեւ եւ մասնաւորաբար՝ Փանթուրքիստ Թուրքիոյ եւ Սիոնական Իսրայէլի պատասխանատուները, անոնց ստիպելով՝ որ Հայոց եւ Պաղեստինցիներուն վերադարձնեն անոնց պատմական հողերը:

Այսքանը բաւական է կը կարծենք՝ ճանչնալու համար «քաղաքակիրթ»

Արեւմուտքի իսկական բարբարոսային ինքնութիւնը:

Արեւմուտքի դէպի Արեւելք ծաւալելու ծրագրեր մշակող «քաղաքակիրթ»

կոչուող իմպերիալիստական տերութիւնները՝ թշնամիներն են, առաջին հերթին՝

Ռուսաստանի եւ Հայաստանի, քանի որ հովանաւորներն են՝ Փանթուրքիզմի

դէպի Արեւելք ծաւալումի ծրագրին: Հետեւաբար, Ռուսաստանի եւ Հայաստանի

ազգային լինելութեան շահերուն պաշտպանութեան համար՝ պատմական

անհրաժեշտութիւն կը մնայ՝ Արեւմուտքի եւ Փանթուրքիզմի դէմ անզիջող ու

վճռական ընդդիմութիւնը...: Եւ այս պատմական անհրաժեշտութեան

իրականացման պայքարի ուղիին հետեւելով է միայն, որ Հայաստան կրնայ

պահպանել իր իրական անկախութիւնն ու ազատութիւնը, եւ ոչ թէ՛ իր

անուանական, մակերեսային ու ցանկատեսական անկախութիւնն ու

ազատութիւնը՝ հովանաւորութեամբը «քաղաքակիրթ» Արեւմուտքին...: Ինչ որ կը պահանջէ որ Հայաստան դաշնակիցը ըլլայ իր բնական դաշնակիցը հանդիսացող Ռուսաստանի՝ այս հասարակաց պայքարին մէջ: Որ Հայաստանի իշխանութիւնները ցուցաբերեն ազգասիրութիւն եւ հայրենասիրութիւն՝ զօրացնելու համար Հայրենիքը, բոլոր մարզերուն մէջ, որպէսզի՝ Հայրենիքը տկար չմնայ Փանթուրքիզմի սպառնալիքին դիմաց, եւ՝ Ռուսաստանի դեկավարութիւնը հարկադրուած չըլլայ միջամտելու, քանզի Ռուսաստանի ազգային շահերն ալ կը պահանջեն հզօր Հայաստանի մը թումբը՝ Փանթուրքիզմի ծաւալումին դէմ...:

Ռուսաստանի եւ Հայաստանի ազգային շահերուն համընկնումին այս հաստատուն ճշմարտութիւնը տեսած Է ֆրանսացի նշանաւոր հրապարակագիր Էմիլ Տումերկ (Emile Doumergue) 1878-ին... Պերլինի դաշնագրի օրերուն, արդարացնելով հայ ժողովուրդի ռուսասիրութիւնը, ինչպէս կը վկայէր Մեթր Կարապետ Իզմիրլեան իր «Հայ ժողովուրդի Զաղաքական ճակատագիրը» խորագրեալ հատորին մէջ, մէջբերելով Տումերկի այս կարծիքը, եւ՝ երկրորդելով զայր:

Իրապէս ազատ եւ անկախ մնալու համար՝ կը պահանջուի գործել պատմական անհրաժեշտութեան ուղղութեամբ, քանզի հակառակ ուղղութեամբ գործելը՝ ինքնասպանութիւն Է Հայաստանի համար:

Կամայական քայլերով՝ ազատութիւն չենք կրնար ունենալ, քանզի ըստ ցանկութեան կամենալը՝ միշտ կարենալ չի նշանակեր, չկայ, գոյութիւն չունի զգացմունքային, բացարձակ ազատութիւն: Ազատ մնալու համար՝ պարտաւոր ենք գործել՝ պատմական անհրաժեշտութեան պահանջած ուղղութեամբ միայն: Այս Է ազատութեան անյեղի եւ անշրջանցելի օրինաչափութիւնը...:

Սփիւռքահայութիւնը՝ իրաւունքը եւ պարտաւորութիւնը ունի միջամտելու՝ Արեւելահայաստանի նորաթուխ օլիգարխ իշխանաւորներու վարած քաղաքականութեան, եւ՝ թելադրելու պէս պահանջելու որ ընթանան՝ պատմական անհրաժեշտութեան պահանջած ուղղութեամբ միայն... քանի որ

Արեւելահայաստանը եւս իր Հայրենիքն է:

ՄԵԹՐ ԳԱՍՊԱՐ ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

Պէյրուզ

15 Դեկտեմբեր 2016

Տեսակէտ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆՅԱՐԻՐ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՄԷՋ

Մեծն Բրիտանիոյ նշանաւոր վարչապետ Սըր Ուիլսթըն Զըրչի, մամուլի ազատութեան մասին խօսելով, կ'ըսէ. « Բոլորը կը պաշտպանեն ազատ խօսքը: Օր չ'անցնիր առանց ազատ խօսքի գովաբանութեան, սակայն ոմանք խօսքի ազատութիւնը հետեւեալ կերպ կ'ընկալեն. իրենք ազատ են ըսելու այն, ինչ որ կը ցանկան, բայց եթէ ոեւէ մէկը ի պատասխան տարբեր բան արտայայտէ՝ այդ մէկը արդէն օրինախախտում է...»: Լրագրողի մը առաքելութեան

գլխաւոր կարգախօսը ճշմարտութիւնն է, այսինքն՝ ճշգրիտ ըլլալ: Տեղեկատուութիւնը պիտի չդառնայ մոլորեցնող կամ աղաւաղուած պիտի չներկայացուի: Լրագրողը երբեք պետք չէ միտումնաւոր կեղծիք հրապարակէ: Դժբախտաբար, ինչպէս կարգ մը երկիրներու պարագային, Հայաստանի մէջ եւս որոշ լրագրողներ համացանցային կայքերու եւ լատեստողական տարբեր ցանցերու վրայ չարաչար կը խախտեն խօսքի եւ կարծիքի ազատութեան սկզբունքը, համացանցի հասանելիութենէն օգտուելով՝ աժան, աղբիւրէ զուրկ, չիմնաւորուած քարոզչութիւն կը տարածեն հասարակութեան մէջ: Լրագրողը պարտի ըլլալ անաչառ: Ոչ ոք կարելի է դատապարտել կարծիքի ազատութեան համար, բայց կեղծիքի՝ այո: Բազմաթիւ կայքեր անհատական կարծիքի եւ անհիմն պնդումներու խառնարան ստեղծած են Հայաստանի մէջ: Հասարակութեան առջեւ իշխանութիւնը հաշուետու դարձնելը լրագրողի աշխատանքին կարեւոր մասն է: Ապացոյցներու վրայ յենելով միայն: Որովհետեւ, իրաւական եւ բարոյական տեսանկիւնէն դիտելով՝ լրատուական ցանցերը նոյնպէս հաշուետու կը մնան իրենց հաղորդած տեղեկութիւններուն: Մամուլի ազատութիւնը կարգախօս չէ միայն: Ճիշդ է, որ համացանցը իր բոլոր նորարութիւններուն կողքին ստեղծած է իրաւական բազմաթիւ բարոյութներ, բայց հիմնական սկզբունքները կը մնան անփոփոխ՝ հեղինակը պատասխանատու կը մնայ իր յայտարարութիւններուն եւ քննադատութիւններուն: Այսօրինակ « հեղինակութիւններ» որքան ալ անձեռնմխելիութեան իրաւունք վայելեն, իրենց յայտարարութիւններուն հետեւանքով ենթակայ պիտի մնան դատաքննութեան եւ նոյնիսկ ենթարկուին քրեական հետապնդման: Բազմաթիւ երկիրներու մէջ արժանապատուութիւն վիրաւորելը կամ անհատի բարոյականութեան դպչիլը, իրաւացի ըլլալով հանդերձ, ընդունուած է իբրեւ իրաւական խախտում կամ յանցագործութիւն: Համացանցը, դիմագիրքը եւ այլ լատեստողական միջոցներ սխալելու կամ բարոյական չափանիշերը ոտնակոխելու արտօնութիւն չեն շնորհեր լրագրողին: Ընդհակառակը, իրաւական չափորոշիչները լրագրողը պիտի մղեն նախանձախնդիր մնալու իր աշխատանքին եւ առաքելութեան: Լրագրողը պիտի գիտակցի, թէ իր

որոշումները կրնան ծանր ազդեցութիւն ունենալ մարդոց եւ հասարակութեան վրայ: Բազմաթիւ երկիրներու մէջ զրպարտանքի համար ներկայացուող բողոքը կը քննուի իբրեւ քրեական հայց: Չրպարտանքի պատճառով յարուցուող հայցերը դուրս կը մնան մամլոյ ազատութեան սկզբունքներէն, ընդհակառակը՝ լրագրողը կամ անհատը պատասխանատուութեան առջեւ կը դնեն՝ հասարակութիւնը ապատեղեկացնելու յանցանքով:

Մամլոյ ազատութիւնը եւ լրագրողի իրաւունքներու պաշտպանութիւնը իր հետ կը բերէ պարտաւորութիւններ: Լրագրողը իրաւունք չունի կամայական պատճառներու ազդեցութեան տակ, սխալ յայտարարութիւններով, կանխամտածուած զրպարտանքներով ոտնահարելու այլոց վարկն ու հեղինակութիւնը: Կեղծ, ստապատիր յայտարարութիւնները անյարիր եւ խորթ կը մնան մամլոյ ազատութեան սկզբունքներուն: Լրագրողին վերապահուած է իրադարձութիւնները անաչառ ներկայացնելու դերակատարութիւն: Ճիշդ այս պատճառով արեւմտեան երկիրներու մէջ օրէնսդիր կառոյցներ լրագրողներէն կը պահանջեն տարանջատել իրականութիւնը եւ կարծիքը: Լրագրողին բարոյականութիւնը կը պարտադրէ զգուշօրէն վերաբերիլ տեղեկատուութեան հետ: Ընթերցողին կամ ունկնդիրին հասցնել մաքուր, անաչառ եւ ապացուցուած տեղեկատուութիւն: Կարծիքի արտայայտութիւնը ազատ է, բայց նոյնքան եւ անելի կարելոր՝ ապացոյցը: Կարծիքի ձեւաւորումը պէտք չէ զուրկ ըլլայ լրագրողական բարեխղճութենէն, արժանապատուութենէն եւ հաւասարակշռուածութենէն: Գալով մեկնաբանութեան եղանակին, ապացոյցի եւ կարծիքի ազատութեան միջեւ տարակարծութիւնները պատճառ պէտք չէ դառնան հարուածելու տուեալ լրատուութեան առարկայականութիւնը: Լրագրական ամենակարելոր սկզբունքներէն մէկը՝ անաչառութիւնը, խախտած է Յայաստանի մէջ: Լրագրողը փաստերու միջոցով պարտի բացայայտել ճշմարտութիւնը: Յայաստանի մէջ այսօր լայն տարածութիւն գտած է «գայթակղիչ» լրագրութիւնը, այսինքն՝ լրագրութիւն, որուն հիմքն է կիրքը, գաղափարական սահմանումը, պատահականութիւնը, գռեհկութիւնը եւ փողոցային խօսակցութիւնը..: Խախտած է մամուլի ազատութեան սկզբունքը, ուր ընթերցողին կը զլացուին ապացոյցը, իրականութեան վրայ դատողութիւն եւ եզրակացութիւն քաղելու միջոցները: Բացակայ են մասնագիտական բարոյականութեան չափանիշերը: Այդպիսի խարդախուած, խեղաթիւրուած տեղեկութիւններ կրնան ազդել ունկնդիրի եւ ընթերցողի հոգեբանութեան վրայ: Արտայայտել սեփական տեսակէտները, սակայն նախապայման է, որ անոնք հիմնուած ըլլան ճշմարտութեան եւ անաչառ տեղեկութիւններու վրայ:

ԱՅԱՐՈՆ ՇԽԻՐՏԸՄԵԱՆ

ԱԿՆԹԱՐԹՆԵՐ

Ի՛նչ որ ալ պատահի, չկորսնցնել ՅՈՒՆԻՍԿՈՒԼԻ ԼՈՅՍԸ....ներքին այդ լուսաւոր խորհուրդը, որ ամէնէն դժուար ու դաժան պահուն անգամ՝ յոյս կը ներշնչէ, կայծ կու տայ սրտիդ, չի ձգեր որ յուսալքութեան գիրկն հիւսաս....Յուշարարն է ան թերեւս այն բերկրանքին, զոր կեանք կ'անուանենք, առանց խորանալու անոր իմաստի խորախորհուրդ շերտերուն մէջ....Կեանքը

զերագոյն պարզէն է Արարիչին մեզի տրուած....եւ մեզմէ կախեալ չէ՞ զերագանցօրէն՝ զայն իմաստաւորելն ու արժեւորելը....: Եթէ զգայարանքներդ չեն բթացած, եթէ անոնք կը զգան բնութեան ձայները, բոյրերն ու թոյրերը, երկնքի անհունութենէն մինչեւ արեւին ոսկեշող փայլն ու աստղերու բոցկլտանքը....խոտի ու ծաղկի բուրմունքն ու գմայլելի գեղեցկութիւնը....մանկան ճիչն ու զուարթուն հայեացքը....կ'ապրիս յայնժամ կեանքի հրաշք-խորհուրդը, կ'ըմպես անոր երանութիւնը, որուն հաւասար ոչինչ կայ այս աշխարհիս վրայ....որքան ալ քեզ հմայեն իրերու շքեղութիւնն ու պերճանքը.....

.....

Մարդիկ կան, որ իրենց երջանկութիւնը կը պատկերացնեն՝ դրամ, հարստութիւն, ինչքեր կուտակելուն մէջ...Ուրիշներ ալ կան, թիւով քիչ, որոնց համար երջանկութիւնը առաւելաբար ոգեկան է եւ կը կայանայ իրան արժեքներու փնտռտուքին մէջ..., մարդ էակը աւելի կատարեալ, աւելի արժանապատիւ ու մարդկային կեանքը աւելի ներդաշնակ դարձնելուն մէջ...

.....

Եթէ ամէն մարդ աշխատէր ամենայն տքնաջանութեամբ ու բարեխղճութեամբ, իր ընտրած տեսլականով առաջնորդուած, յայնժամ պիտի յաղթահարուէին բոլոր խոչընդոտներն ու դժուարութիւնները, որոնք կը ցցուին մեր առջեւ....եւ աւելին, անհատական-ազգային-համամարդկային ճշմարիտ յառաջընթաց մը պիտի արձանագրուէր բոլոր մարզերուն մէջ ալ, քանզի տարբեր մարդիկ տարբեր ոլորտներուն մէջ պիտի ուզէին աշխատիլ, համաձայն իրենց նախասիրութիւններուն եւ կարողութեանց....Յարատեւ, աննահանջ եւ բարեխիղճ աշխատանքը մայրն է ամէն յառաջդիմութեան....

.....

Ծերանալով մարդիկ կը մանկանան, կը վերադառնան իրենց հարազատ եութեան, կը վերագտնեն իրենց հոգին, որ կը թուեր ժանգոտած ըլլալ առօրեայ հեւք ու վազքի տաղտուկէն, ընկերութեան պարտադրած ձեւականութիւններէն, սին բարքերէն....Կ'ըմբռնեն որ ան ինչ կը մնայ ժամանակէն վեր՝ մարդկային սիրտն է, սերը, փոխյարաբերութեանց անկեղծութիւնը, ջերմութիւնը....եւ դարձեալ մանկան նման կը կառչին մարդէն, կը դառնան անկեղծ, սիրալիր իրենց խօսք ու զրոյցին մէջ....Մարդ էակը իմաստուն կը ծնի, իմաստուն ալ կը մեռնի....Իսկ կեանքի ընթացքը՝ իր ոլորապտոյտին մէջ, հոգին կը հեռացնէ մարդ էակէն շատ յաճախ....

.....

Եթէ ձախողութեանդ պատճառը փնտռես քեզմէ դուրս, յայնժամ անպայման կը գտնես արդարացուցիչ պատճառակներ....բայց կը դառնաս թուլամորթ, մաքառելու եւ պայքարելու անընդունակ, ճակատագրին յանձնուած անհատ թէ հաւաքականութիւն...Իսկ եթէ արհաբար ընդունիս ձախողութեանդ տուն տուող սեփական սխալներդ, կամ թերացումներդ, կը փորձես յաղթահարել զանոնք, դասեր քաղել եւ կոփել կամքդ, պայքարելու ոգիդ, ինքնավստահութիւնդ եւ զօրանալ, զօրանալ ներքնապէս....

.....

Եթէ անհատ մը թէ ժողովուրդ մը կ'ապրի գերազանցօրէն ձեւականութեամբ, ցուցադրականութեամբ, քաղքենիամտութեամբ....եւ նման այլ մակերեսային աշխարհայեացքով եւ վարքագիծով, յայնժամ դատապարտուած կ'ըլլայ ան կորսնցնելու Էականն ու խորքայինը...

.....

Ժամանակները փոխուած են...Յարմարողական մտածելակերպով, մենք բնական կը գտնենք այն տխուր պարագաները, երբ հայ թերթի մը խմբագիրը տարրական հայերէն չի գիտեր..., երբ մշակութային մարմիններու մէջ կը ներգրաւուին մարդիկ, որոնք մշակոյթ բառի իմաստին նոյնիսկ գիտակ չեն..., երբ հայ դպրոցներէ շրջանաւարտներ չեն կրնար նոյնիսկ մէկ նախադասութիւն անսխալ հայերէնով գրել..., երբ լատինատառ հայերէնը կ'ողողէ այս եւ այլ տարածքներ, դուրս մղելով Մեսրոպատառ այբուբենը....Մինչեւ ե՞րբ այս համակերպողական մտայնութիւնը...

.....

Մէկս միւսին ՅԱՐԳԸ պիտի գիտնա՞նք վերջապէս....անկեղծօրէն, առանց խտրութեան, պարկեշտօրէն, առանց յետին հաշիւներու, զուտ՝ մարդկայնօրէն, հայօրէն....Սա կը թուի ըլլալ ամէնէն պարզ բանը, բայց խորքին մէջ՝ ամէնէն ամուր հիմքն է հաւաքական կեանքի, բարոյականութեան, ազգի եւ երկրի առողջութեան....Մեզմէ իւրաքանչիւրը ունի իր բարոյական վարկը, արժանապատուութիւնը, զորս պիտի յարգել անվերապահօրէն, առանց կեղծիքի, առանց քծնանքի, առանց որեւէ շահադիտութեան...: Մարդկային հոգիի բնական վարքն է սա, եթէ չէ այլասերուած ան՝ հոգեկան հիւանդութեամբ, նախանձով, գոռոզութեամբ, բարոյոյթներով..., եթէ չէ փչացած ան: Իրարու յարգը գիտնալը կը պայմանաւորէ ազգի մը որակն ու մակարդակը....

.....

Գործելակերպի անպտուղ ոլորապտոյտէն դուրս գալու համար, պիտի ունենալ յանդգնութիւն, նորը ստեղծելու տեսիլք, յանձնառութեան ոգի, աշխատելու կամք ...Շատ-շատեր կը նախընտրեն ապարդիւն սովորութեան մը կառչիլ, իրենց հանգիստը չխռովել, ծոյլ հանգիստը....քանզի նորը ստեղծելը կը պահանջէ ստեղծագործական միտք, անկտորում ջանք ու կորով, մաքառելու եւ պայքարելու ոգի....Սովորամոլութեան ոլորապտո՞տը կոչենք սա, թէ՛ սովորամոլութեան բռնակալութիւնը....Մեր հաւաքական կեանքը լի է նման անպտուղ գործելակերպի սովորամոլութիւններով ...

.....

Ամեն մարդ ի՛նք գիտէ իր ցաւը, իր մտահոգութիւնները, իր դժուարութիւնները, իր տագնապները, իր մորմոքը....Դուրսէ-դուրս մարդ դատելը շա՛տ դիւրին է, բայց որքա՛ն սխալ...Մի դատեր որ չդատուիս, կ'ըսէ Մեծ մատեանը...իսկ հայ կեանքի մէջ մանաւանդ, ազգային սովորութիւն ու զուարճանք է կարծէք ուրիշները դատելը...: Դատելէ առաջ, պիտի հասկնալ ոեւէ երեւոյթ, զայն քննարկել, զայն վերլուծել, երկա՛ր մտածել եւ համապատասխան եզրակացութեան յանգիլ, միշտ վերաքննելի...

.....

Չուարճանքի «մշակոյթ»....Սա կարծես կլանած ըլլայ ճշմարիտ արուեստի եւ իրաւ մշակոյթի ամեն բարձրորակ արտայայտութիւն...դառնալով դարի հիւանդութիւնը, դառնալով հակամշակոյթ, որ իր ահեղ հոսանքին մէջ կ'առնէ երիտասարդն ու տարեցը, կին թէ երիտասարդ, մանուկ թէ պարման...կեանքը դարձնելով մակերեսային, եսամոլական խրախճանքի հանդէս, ուր տեղ չկայ արուեստի վաւերական արժէքներուն, բացի շատ հագուադէպ պարագաներէ, որոնք չեն զգենուր համաժողովրդական բնոյթ....«Լաւ ժամանակ» անցընելը, ուտել-խմել-զուարճանալը դարձեր է կեանքի գերագոյն նպատակ, լաւ կեանքի չափանիշ...Հարց կը ծագի, թէ այսպէ՛ս պիտի կարենանք հայեցի ինքնութիւն պահել-պահպանել եւ զայն փոխանցել յաջորդական սերունդներուն....

.....

Բոլոր գրուած օրէնքներէն եւ սահմանադրութիւններէն գերիվեր կայ ԽԻՂԸԸ, որ ճիշդ վարուելակերպ թելադրող գլխաւոր ներքին ձայնն է մեզմէ իւրաքանչիւրին մէջ....Իսկ սահմանադրութիւնը միշտ ալ կարելի է օգտագործել յանուն իշխող դասակարգի եւ իշխանութիւններու գերագոյն շահերուն....իրենց ի նպաստ...: Անոնք, այսինքն ամեն տեսակի սահմանադրութիւնները, շատ անգամ կը ծառայեն մեռցնելու համար խիղճը, զայն բթացնելու....եւ ասիկա՝ օրէնքին անունով....

.....

«Տկարներու ազատութիւնը ուժեղներու փառքն է», ըսած է յատկանշականօրէն ֆրանսացի բանաստեղծը՝ Լամարթին....Հոգիի, մտքի, ոգիի տկարութեան ցուցանիշ է արդարեւ, երբ տկարին վրայ բռնութիւն կը բանեցնեն, երբ տկարը կը ստորնացնեն հազար ու մէկ ձեւերով, երբ տկարը կը չարաշահեն, կ'արհամարհեն, կը վաճառեն նոյնիսկ...: Ուժեղը ուժեղ է հոգիի մեծութեամբ, ազնուականութեամբ....Մնացեալը ուժի ցուցադրութիւն է եւ բռնութիւն....

.....

Քիչեր միայն չեն հանդուրժեր շողոքորթութիւնը, կեղծ հաճոյախօսութիւնը....մարդոց հոծ զանգուածը կ'ախորժի անկէ, գիտնալով հանդերձ որ շռայլուած խօսքը կեղծ է, հարազատ բխումը չէ ըսողին սրտին թէ մտքին....Ի՛նչ փոյթ, կը մտածեն անոնք, կարելորդ իրենց փքուն ես-երուն շոյուիլն է, փառաբանուիլը...., որուն համար կը վճարեն իրենց արժանապատուութեան բարձր գինը....

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ ԿԱՄ ՔԱՌԱՏՈՂԵՐ

Կեանքի նաւդ ճիշդ ալ վարես

Ալիքներէ խուսափիս յար

Փոթորիկն ահեղ կրնայ

Գալ խորտակել նաւդ նսեմ:

.....

Որքան ալ ծով խելք ունենաս

Բախտդ քեզի թէ չժպտի

Դժուար թէ տեղ կարենաս հասնիլ

Կը մնաս կէս ճամբու վրայ:

.....

Ունեցածդ թէ քեզի պահես

Կը կծկուիս, կ'աղքատանաս

Ուրիշներուն տալով միայն

Կ'ընդարձակիս, կը բազմանաս:

.....

Ծով բարիքներ թէ ունենաս

Արժէքն անոնց թէ չգիտնաս

Դժբախտ մարդ մը դուն կը մնաս

Ողորմելի, հոգիով աղքատ:

.....

Գարնան մէջ ալ ձմրան շունչ կայ

Պաղ քամիներ, ամպրոպ, անձրեւ

Ինչպէս ձմրան մէջ գարուն կայ

Արեւաշող, պայծառ օրեր:

.....

Ապրէ՛ կեանքդ ինչպէս կ'ուզես

Ականջ մի տար բամբասողին

Թէ որ խիղճդ անվրդով է

Բամբասանքը կու գայ, կ'անցնի:

.....

Ապաւինէ լոկ քու ուժիդ

Մի՛ վստահիր դուն ուրիշին

Ուրիշները երբ պետք ունիս

Չքանալու պատրուակ ունին:

.....

Կեանքը ամէն ինչ կը հարթէ

Ի զուր տեղ դուն մի յոխորտար

Մահկանացու ենք բոլորս

Այսօր մենք կանք, վաղը չկանք:

.....

Կամուրջներիդ դուն մի այրեր

Որքան որ ալ խռոված ըլլաս

Ետդարձի փոքր անցք մը ձգէ

Որ կարենաս վերադառնալ:

.....

Դրական լիցքով միայն լեցուէ

Որքան ալ որ նեղուած ըլլաս

Դրական լիցքդ կ'արծագանգէ

Յետոյ քեզի վերադառնայ:

.....

Բարին միայն դուն մտածէ՛

Բարին մաղթէ՛, բարին ըղձա՛

Բարին քեզի վերադառնայ

Տիեզերքի չորս ծագէն:

.....

Որքան ալ որ մենք մեծնանք

Տարիներու թաւալումով

Մեր մօր կերպարն անմահ մնայ

Իր թողած բիւր խրատներով....

.....

Տուրք մի տար դուն ճնշումներուն

Սիրտիդ, միտքիդ, հոգիիդ վրայ

Յայնժամ միայն ազատ կ'ըլլաս

Խիղճիդ հետ հաշտ ու ցնծուն:

.....

Սիրտով ճանջցիր մարդ Էակին

Միտքն առանձին բաւարար չէ

Լոյսը կրնա՞ս միտքով տեսնել

Թէ չկրնաս զայն ապրիլ:

.....

Հայ ըլլալը որակ մըն է

Հոգիի կնիք անջնջելի

Դուն միշտ մնա՛յ հաւատարիմ

Այդ որակին որ գանձ մըն է:

.....

Սիրտդ, հոգիդ միշտ պահէ բաց

Ողջ բնութեան ու տիեզերքին

Անոնց շունչն ու տրոփը զգայ

Փոքրիկ ես-էդ կ'ազատագրուիս:

.....

Ներքին մարդն է Էականը

Որ քողարկուած միշտ կը մնայ

Մարդիկ փնտռեն դուրսի փայլը

Յոգ չէ թէ փուճ մէջը ըլլայ:

.....

Անկեղծ եղիր դուն քեզի հետ

Ինքնախաբկանքն սուղ գին ունի

Կը կորսնցնես հոգիդ անգին

Եւ ամէն բան որ արժէք է:

.....

Յայութիւնը որակ մըն է

Յոգիի կնիք անջնջելի

Դուն միշտ մնայ հաւատարիմ

Այդ որակին որ գանձ մըն է:

.....

Յոգիդ տիեզերք է ընդարձակ

Ինչպէս տիեզերքը անսահման

Երանի թէ դուն կարենաս

Կապել զանոնք որպէս ծիածան:

.....

Լռութեան մէջ բիւր ձայներ կան

Շշուկներ կան նուրբ ու յուշիկ

Որք աղմուկին մէջ կորսուին

Մեռնին յաւէտ ու աննկատ:

..... ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ